

॥ରେ ପ୍ରଣେତାଙ୍କ ସ୍ବାକ୍ଷର ନିହରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅମୃତର ଦୋରସ୍ତ, ଜାଣିବ ।

ସ୍ବାମିରପୁର ଚଉତିଶା ।

ଧରକୋଟି-ରାଜ ମଧ୍ୟଭଂରାଜ ସୁଲ-ଶିଷ୍ୟକ
ଶ୍ରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର କବିବଞ୍ଚରାଜ କର୍ତ୍ତୃକ
ରଚିତ ଓ ପ୍ରଥମବାର ପ୍ରକାଶିତ ।

Printed by
A. R. Tattwanidhi,
at his
TATTWANIDHI PRESS,
ASKA, (Dt Ganjam.)
1931

[All rights reserved.]

ମୂଲ୍ୟ ଚାରିଅଣା ମାତ୍ର ।

ମନବ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀ ହରି-ହରି ଚଉତିଶା ମୁଁ ଆତ୍ମଲୀଳା ୧୦୦କରି ପରମ ଅନଳ
ଲଭକରିଅଛି (କାବ୍ୟ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ; ନବକ ଓ ଅନବକ । ଯେ
କୌଣସି ବିଷୟ ପୁଣ୍ୟାନୁପୁଣ୍ୟରୂପେ ଯହିଁରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହା
ନବକ କାବ୍ୟ । କାବ୍ୟ, ମହାକାବ୍ୟ, ଚମ୍ପୂ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଶ୍ରେଣୀରେ
ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଗୋଟିଏ ବିଷୟକୁ ଅବଲମ୍ବନକରି ଯେଉଁ କ୍ଷୁଦ୍ରାକାର
କାବ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ଅନବକ । ଝଣ୍ଟି କବିତା, ସଂସ୍କୃତର
ମୃଗ୍ଧକ, କୋଷପ୍ରଭୃତି ଏହି ଧରଣର । ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ
ଏହି ଅନବକ କାବ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି ।
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଚଉତିଶା ଅନବକ କାବ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟରେ ଚଉତିଶା ଆଦର କମ୍ ନୁହେଁ । କବି-
ମାନେ ସମୟ-ସ୍ରୋତରେ ଭାସି ହୃଦୟର ଉଦୀପନାତ୍ମକ ଗଭୀରତମ ଭାବ-
ରସ ଚଉତିଶାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । କବିତା ଓ ଜୀବନର ଯେଉଁ
ଅଜ୍ଞେୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚଉତିଶାରେ ତାହା ଫୁଟୁଥିବା ।
ଏହି ଚଉତିଶା ଦ୍ଵୟରେ ମଧ୍ୟ ପାଠକମାନେ ତାହାର ପରିଚୟ
ପାଇପାରନ୍ତି ।)

ଉତ୍କଳ ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରେ ଯାହା ଦାବି, ତାହା ଏହି ଚଉତିଶାରେ
ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଅଭରଣ୍ଡିତ ବା ଅନନ୍ତରୂପ ବିଷୟ ଏହି ଚଉତିଶା
ଦୁଇଟିରେ ନିବେଶିତ ହୋଇନାହିଁ । ଭାଷା ଟିକିଏ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ । ଅର୍ଥସାଣ

ଚଉତିଶାରେ ପାଠକମାନେ ସେଉଁ ଅସ୍ବାଦ ଲଭିକରନ୍ତି, ଏଥିରେ ସେହି ଅସ୍ବାଦ ସହିତ 'କବିସୂର୍ଯ୍ୟ'ଙ୍କର ଭାଷାମାଧୁର୍ୟ ମଧ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ କରି ପାରନ୍ତି । ଜବିଙ୍କର ମୁଖରୁ ଭବୋଦ୍ବେଗ ବଗିଚା ଯାହା ଅଶା-
କରାଯାଏ, ଏହି ଚଉତିଶା ଦ୍ବିତୀୟ ଚାନ୍ଦିନୀ ଦେଖିପାରନ୍ତି । ଆଉ ବେଶି କିଛି ମୁଁ କହୁନାହିଁ । ଭାଷାର ପରିପାଟଣା ଭବର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟରେ ଏହି ଚଉତିଶା ଅବଶ୍ୟ ପାଠକମାନଙ୍କର ମନ ଆକର୍ଷଣକର ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ବାସ । ଇତି ।

ଧରକୋଟ

ତା ୨-୯-୩୫

(ସ୍ବା) ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତବିପାକିନୀ,
ସାହିତ୍ୟଶିଳ୍ପମଣି, ଅସୁବୋଦାନୂର୍ଯ୍ୟ;
ସିନାପୁର ପଣ୍ଡିତ, ରାଧା କଲେଜ,
ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି

ଶ୍ରୀ ହରି-ହର ଚଉତିଶା ।

(୧) ଶ୍ରୀ ହରି ଚଉତିଶା ।

(ଋଷାଭାଳ-ବଃଶୀ)

(୧)

କମଳା-କାନ୍ତ ! ତବ ପଦ-କମଳେ ନର କୋଟିଏ ବାର ଯୋଡ଼ି
ଜାତରେ, କହେ:—“କରବି କାର୍ତ୍ତି କାର୍ତ୍ତନ ଖଣ୍ଡେ; କର କରୁଣା ହରି!
ଶୁଣିବ ଦଣ୍ଡେ; କୃପାସିନ୍ଧୁ ଅପଣ; କରନ୍ତି ଶ୍ରୀଚରଣ-କଞ୍ଜ ଶରଣ ।

(୨)

“ଖୁସି କାଳଟା ଖାଲ ସାଜ ଦେଖୁଛି; ଖୁସିରେ ତହିଁ ବାଜି
ରୁଟି ହିଙ୍ଗୁଛି; ଖୁର ଖୁଣ୍ଟଇ ତାର ଖଣ୍ଡତା-ଧାର; ଖୋଳଦେବାକୁ
ଖୁଣ୍ଟଖଣ୍ଡି ମୋ’ ଶର, ଖାଜା ହେବକି ବାରେ ? ଖାମଳ ନରଖିଲେ
ରଖି କେ ପାରେ ? ।

(୩)

“ଗଙ୍ଗା ଗୁରୁ ଚରଣୁଁ ଗଲ ଚପଳେ ଗଜ-ମୁକ୍ତି ଦାୟିନୀ ନିଜ ଭୂତଳେ;
ଗଗନ ଗୁଣ ଗୁଣି ନେଲା ନାଳମା; ଗରମାଗଣ ଗଣା-ଗାଥା ଅସୀମା;
ଗୋପ-ଗୌରବ ହରି ! ଗଲେ ଗୋପିଏ ଗେଲେ ତାପରୁ ତର ।

(୪)

“ଘନଶ୍ୟାମ ହେ ! ଦ୍ଵାରି ମୋ’ପାଦ-ପଦ, ଘଣ୍ଟାକରୁଛି ଆଣି କୋଟି ବିପଦ;
ଘଡ଼ିକେ ଘଡ଼ିଘଡ଼ି ଶବଦ ରଇ, ଘୋଷାଇବା; କଲ ଘଟ ମୋ’ ସହ !!
ଘୋର କୃତବ୍ଧ ତବ; ଘନେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ରବ-ବୈରବ ।

(୫)

“ନୂର୍ସିଂହ ! ନୁହ ନିଜ ନୃଶଂସ ଘାନେ; ନପାଇଛି ମୁଁ ତବ କରୁଣା ଦାନେ;
ନାବ ନଦେଲେ ମାରନିଧରେ ନାଶ-ନଭଜେକି ନିଷ୍ଠୁର ନରସ ଦାସ ?
ନିନା ନଲଭ ଭବେ; ନିଶ୍ଚୟ ନାଶେ ନିନା ଦେବେ ମାନବେ ।

(୬)

“ଗୁଡକର ଶରଣ ସଦା ମାରଦ; ଚପଳା-ଚମକ ହା ! ତା’ ମରଣଦ !!
ଚର ଚଞ୍ଚଳ ଥିଲା ଘରେ ଶୟନ; ଚଳାଉଛି ହେ ଚିତା-ହୃତାଶେ ହରି !!!
ଚକ୍ରଧର ଶ୍ରୀଧର ! ଚରଣ ଗୁଣେ ଶରଣ ମୁଁ ଗୁକର ।

(୭)

“ଶମ୍ଭୁରେ ଛଟପଟ ହେବା ନରକୁ ଶୁଦ୍ଧଦେଉଛି ନଉଦାର ନରକୁ;
ଶେଷେ, ଛେଉଟି, ଶେଷେ, ଶର ଯେ ଭବେ, ନୁହ ତାଙ୍କଠି ପ୍ରଭେ !
ଶୋରେ କି ଲବେ ? ଛନ୍ଦ ପରି ତୁଧର ଛଟକେ ଧରି, ରଖୁଲ ଗୋ’ ବ୍ରଜର

(୮)

“ଜନ୍ମଦେଲ ଜଗତେ ହେ ଜଗନ୍ନାଥ ! ଜନ୍ମ-ଜୀବ ଯିବକ ହୋଇ ଅନାଥ ?
ଜରା ବୟସେ ଜୁର ଜନମି ଯେବେ ଜୀବନ ଯା’ନ୍ତା, ଥାନ୍ତା ଚନ୍ଦ୍ରାକ
ତେବେ ? ଜାଗତିକ ମାତିରେ ଜନେ ଅଦୃତ ତ ଏ ଶାନ୍ତି ସିଦ୍ଧରେ ।

(୯)

“ଝୁଲୁ ଝୁମି ରାମି ବାଜ ନେଉଛି; ଝିଙ୍କାଝିଙ୍କିରେ ଝୋଲ ମାରଯାଉଛି;
ଝୁଲୁ ଝୁମି ଝୁମି ବେଗରେ ଝୁଲୁ ଝୁଲୁ ବିଜେ ହୁଅ ଅଗରେ;
ଝାଡ଼େ ନଦଥ ବାସ; ଝରୁ କରୁଣା-ଝର ଝୁରେ ଏ ଦାସ ।

(୧୦)

“ନାଥ ଗୁର ମୁଁ ନିଜ ନପାଇ ଠାବ; ନିଗ୍ରହର କି କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ଅଭାବ;
ନମାର ନାରୀର ନିଶ୍ଚୟ ନରେ ନରଞ୍ଜନ ! କର ହେ ! କେଉଁ
ଦୋଷରେ ? ନଦେଲୁ ଅନନ୍ଦ; ନିଶାବଦି କିନ ପରମାନନ୍ଦ ?

(୧୧)

“ଟେକ ଯାଙ୍କର ଟାଣ ଦେବାରେ ଭବେ, ଛକିଏ କୃପା ଆଜି ନାହିଁ
ଗରରେ !! ଟୋକାଇଟାକରେ କି ଟଙ୍କା ଟୋକର ଟାକିବସି ମାଗୁଛି, ମାର
ଏ ନର ? ଝପେ ନରଖି ହୁଛି ଟାଙ୍ଗର ମସ୍ତକୁ ମୋ’ ଟାଣୁଛି ରୁଟି !!

(୧୨)

“ଠକପଣିଆ-ଠାରେ ଠାଉଲଟିକ ଠାବ ନଦେବା ପାଇଁ, ଠକାମି ଶିଖି ?
ଠେଙ୍ଗା-ଠୋକରେ ମୋତେ ଠୁକ ନରତ ଠିକଣା କରୁଛି ହା ! ବିଚିତ୍ର
ବ୍ରତ !! ଠଉରାଇବି ହରେ ! ‘ଠାବ ନଦେବ ଭବେ ମୋପର ନରେ’ ।

(୧୩)

“ଡର ମାଡୁଛି ଦେଖି ନୃଶଂସ-ନାତି ଡାକିବା ବାସୁଡାର ନରୁଟି ସୁଦି !!
ଡୋର ଘେରଇ ଡୋର ଶକ୍ତିରେ ଯେବେ ଡାକିନା ଡରରାଏ ଡଙ୍ଗାର
ନେବେ, ଡକା ଶୁଣି କେ ଡେଇଁ ଡଙ୍କୁଣୀ ଡରଣରୁ ରଖିବ ନେଇ ?

(୧୪)

“ଡୁକୁ ଡୁକୁ ଦେଲଣି ମୋ’ ଶିଶ ଡନୁ; ଡୁଲାଇ ପଡ଼ିଯାଏ ଶତ
ପଳନୁ; ଡଗ ମେଲନ୍ତି ଦାଣ୍ଡେ ବୁଢ଼ୀ ଡୋକଲା, ଡିଙ୍କିରେ ଡାଳ କୁଟିଦେବେ
କି କର !! ଡୋକେ ନଦେଇ ମର ଡାଳଦେଉଛ ଡାକୁ ତଳେ ସିଢ଼ର ।

(୧୫)

ଅନାଥ-ଜନ-ନାଥ ହେବାକୁ ଲଜ ଅବା ଅଜ ଭଜଲ ? ବରଜରାଜ !
ଅନେକ ଅନାଥ ମୁଁ ଅଜିଛି ସତ, ଆପଣ କିନ୍ତୁ ପାପି-ପାପହରତ; ଅବନୀରେ
ଅନନ୍ତ ! ଅବଶ୍ୟ ଅଟେ ସବୁ କର୍ମ ଶକ୍ତ ।

(୧୬)

“ଜାକୁରୁ ଜଳପା ମୋ’ ଗଲଣି ଜଳ; ତଳେ ତବ ତନୁଟ ନାହିଁ ତରଳ !!
ଜାତ, ମାତ ତୁମେ ହେ ତ୍ରିତାପ ହାର ! ତମାଲଶ୍ୟାମ-ତନୁ, ଭୂଧରଧାର !
ଜାଟକା ମୁଁ ହୁଅନ୍ତେ, ଜୋଡ଼ ମୋ’ ଚିପିଦେବ ଦେବ ! କି ସତେ ?

(୧୭)

“ଅଗ୍ନି ଆସିବି ଆଉ କାହା ଘରରେ ? ଥିବି ମୋ’ କିଏ ସାଥୀ ଏ ଭୂତଳରେ,
ଥଟା କଲେଣି ଥାଇ ଜନ ଛପନ; ଥୋବଡ଼, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମୁଁ ଟେକେ ଲପନ;
ଥାଲି ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଥିବାକୁ ଉପାକର କଲି କି ହରି ?

(୧୮)

ଭୂର୍ଜିତ ମୋ’ ଭୂଷଣ ଦୟାରୁ ନବ; ଦେଲଣି, ଦିଅ କେତେ କ୍ଳେଶ
କେଶବ ! ଦାଉ ସହସ୍ର କଲୁ ନାହିଁ ଶକତି; ଦେଖୁଛି ଦେବ ନାହିଁ
ମୋତେ ମୁକତି; ଦଳ ନଦେଇ ଦେବ, ଦଶାଦିଅ-ଦାଉରେ ଦର୍ଶାଅ ଦେବ !!

(୧୯)

“ଧକ୍କା, ଧକ୍କାର ଖାଲ ନାଏ ମର; ଧ୍ୟାନ, ଧାରଣା, ଧୂପ ଗଲଣି ସରି;
ଧବ ଧବ ହୃଦୟ ଧରଣେ ଥାଇ, ଧୂର୍ଜିତନ-ଧୀମନ୍ତ୍ର ଧଳେ ଚଢ଼ାଇ;
ଧନ, ଧାନ୍ୟ, ଧେନୁରେ ଧୀମନ୍ତ୍ର ଧୀରେ ଧୂଳି ଖେଳନ୍ତି ଭୂରେ !!

(୨୦)

“ନବ ନୀରବ-ନୀଳ-ନୟନ ! ନିଜ-ନିଜେ ନୀରବାର କଲଣି ଅଭ;
ନବନୀତ-କୋମଳ କଲେବରରେ ! ନିଗ୍ରହ ଯେବେ ହବ ନିରତେ ରହେ,
ନବେ ବରଷ ରବେ ନିଶ୍ଚୟ ନିନା ଦେବେ, ଦେବେ ମାନବେ ।

(୨୧)

“ପ୍ରେମେ ପରମାନନ ! ପାର୍ଥସାଗଥ ପୃଥ୍ଵୀରେ ଥିଲ; ନୃତ୍ୟ ସ୍ଵାର୍ଥସାଗଥ;
ପରମ ପଦ ପ୍ରାପ୍ତି ପୁରୁଷେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରମୋଦେ ପୁଷ୍ପ, ପାଦ୍ୟ ସଦା ଅର୍ପଣ;
ପବିତ୍ରତା ବିଶ୍ଵାସ ପାପି ପୁରାଣ, ପ୍ରାଣ ମୁଁ ଚରଦନ !!!

(୨୨)

“ପଙ୍କଜ କରଥାନ୍ତୁ ମଞ୍ଜେ ମୁରୁର ! ପଦ୍ମାସନେ ନିତି ଦେଉଛି ଘାର;
ପଟା କପାଳେ ପନା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲି; ପାନରେ ପତି ପୋଡ଼ି କେବଳ ମଲି !!
ଫର ଫର ଶୋଭନ ପଣି-ସୁଲଭ-ଗୁଣ-କୀର୍ତ୍ତି-କେତନ !!

(୧୩)

“ବନମାଳ ! ମୁଁ ବନବାସୀଭଲାରୀ; ବନରେ ମନରେ ମୋ’ ପାରନ୍ତା-
ଅସି ବିଶିଷ୍ଟ ବୈଷ୍ଣବିକ ବିଗ୍ରହବଳୀ; ବସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ହୋଇ
କୁଶଳୀ; ବଲ ବଲ ଚାହିଁଛୁ !! ବିଷୟ ଭାବ ହୃଦ୍ ହୃଦ ଦହୁଛୁ ।

(୧୪)

“ରକ୍ଷକ ନହୋଇ କା !!! ବିକଳ ହେଲି; ଭୁବ ଭୁବ ପ୍ରମରେ ସମୟ
ନେଲି; ରଗାରି ହସା ଶେଷେ ହୋଇଲୁ ସାର; ରଲୁ ଭାଗ୍ୟ ମୋ’
ଅତି ଦେଖୁ ସହାର !!! ‘ପ୍ରମ-ରଞ୍ଜନ’ ନାମ, ରକ୍ତ-ରମ୍ଭ ରଞ୍ଜନେ
ରଞ୍ଜେ ଦୁର୍ନାମ !!

(୧୫)

“ମଧୁସୂଦନ ! ମତେ ଦିନେ ନମାର ମାର କି ନିତି ନିତି ନଶ୍ଚିପାର ?
ମସ୍ତକ, ମଳର କର ମଜାକମରେ ମହା ମହୁମା ରଖିଥାନ୍ତୁ ମହାରେ,
ମାରତ୍ତକ ମାଧୁରୀ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ରଖି, ମାର କି ବାବାଦୁରୀ !!!

(୧୬)

“ସମଦଣ୍ଡ-ସାତନା ରମ୍ଭ ମୋ’ ନାହିଁ; ସଦି ତା’ ଥା’ନ୍ତା ପ୍ରଭେ !
ଏତେ କପାଳି ଯୁଗ୍ମ-କରେ କରନ୍ତି ମୃତୁ ବରଣ, ଯିବାକୁ ଦୁଃଖପ୍ରଦ
ଗ୍ରହାଚରଣ ? ଯାପେ ଯାମିନୀ, ଦିନ ଯତି ସୁଲଭ-ଶୁଣ-ସ୍ଥାନ ମୁଁ ସାନ ।

(୧୭)

“ରଘୁପତି ରୂପେଇ ରତ୍ନ ରଜିତ ରମ୍ୟ ଶରୀର କର ରଜ ରଞ୍ଜିତ,
ରୂପସୀ ରାମା ଧର ରହଲ ବଣେ !! ରବି-ବନ୍ଧ-ବୈଶିଷ୍ଣବ ରସା-କାରଣେ;
ରଘୁନାଥ ! ମୋହର । ରଜ-ରଜିତରେ କି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ମୋହର ?

(୧୮)

“ଲଙ୍ଗଳା, ଲମ୍ବା ଲୁଗାଟି ମୁଁ ଉପେଖି !! ଲଜ ଲଗେନା ଲେକେ
ଲଇଁଲେ ଦେଖି !!! ଲଙ୍ଗଳ-ଲୁହା ଶେଷେ ଲଦି ମସ୍ତକେ, ଲଭୁଥିବେ

ବଳଦ ଗୁଲେ ହସ୍ତକେ !! ଲବଣ ଜଳଧରେ ଲବଣ୍ୟନୟ !
ନିଷେଧିଲ କି ଧୀରେ ?

(୨୯)

“ବତାସ ବାଜି ଭାଜି ଯାଉଛୁ ତରୁ; ବାଜେ ବି ବଜ୍ର ଆଜି ତବ ହାତରୁ;
ବିନଷ୍ଟ କାଣ୍ଡ-ଶାଖା-ଶିଖା-ପାଦପ ବହୁଳ ବର୍ଷା, ବନ୍ୟା, ପ୍ରଚଣ୍ଡାଦିପ
ବହୁବାରେ ସମର୍ଥ; ବଳଧୂସି ହେ ! ବାରେ ବୁଝ ମୋ’ ଅର୍ଥ ।

(୩୦)

“ଶମନପୁରୁଁ ଦୂତ ଆଣି କେତୋଟି ଶାଣିତ ଘୁରୁ-ଧାରେ କାଟ ମୋ’
ତୋଟ; ଶୀଘ୍ରକର ଶ୍ରାପତ ! ଶଠାଚରଣ; ଶିରୁ-ଚରଣ ମୋର କର
ଚରଣ; ଶବ ନଥାଉ ଆଉ; ଶିବା, ଶକୁନ କୁଳ ଖାଇବେ କାହୁଁ ?

(୩୧)

“ସତ୍ତରପୁ ସୁଦନ ଅଟ ଅପଣ; ସୋଲଗଡ଼ି ଦାଣ୍ଡି ହୁଅଇ ମୋ’ ମନ;
ସର୍ବବାହନ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ସକାଶ ସତ୍ତାନନେ ସଜ୍ଜିଲ ତାରକା-ନାଶ;
ସାଠିଏ କୋଟ ସୁର ସତ୍ତରଦୁରେ ସେବଥାନ୍ତି ପ୍ରଭୁର ।

(୩୨)

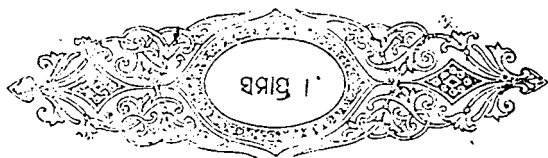
“ସରେ ସରୋଜ ସରେ ସଲିଳ ଶେଷେ; ସମୟ ସରେ; ତାକୁ ରଖହେ !
ଲେଖେ; ସଜ ସରୋଜ ସରି ନୟନ ତବ ସାନକୁ ନନିରେଖେ କି ହେ
କେଶବ ? ସାଗରଜା-ନାୟକ ! ସମରେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର-ଜୟ ଦାୟକ !

(୩୩)

“ହଟହଟା ହେଲଣି ହରି ହେ ! ହାରି; ହାହାକାରର-ହୁଗା ଉଠେ
ବାହାରି; ହାଟେ ବାଟେ ବଜାରେ ହଜାରେ ଜନ ହସି ମୋ’ ଓଜ
କରଯାନ୍ତି ଓଜନ; ହାଣି, ହନନ-ହର୍ଷେ ହୁସିକେଶ ! ଶ୍ରଦ୍ଧାତ
ରଖି ଉକ୍ତର୍ଷେ ।

(୩୪)

“କ୍ଷୀର ସିନ୍ଧୁକା-ଧବ-ପଦ-ସରକୁଁ ଯିବା ମକରନ ଶାନ୍ତି ସରକୁ;
 ଯମା ନଳିନୀଲେ ମୁଁ ଯମ-ସାଗର ! ଯିବେ ଯଦି ଚରଣର ମୋହର;
 କ୍ଷୁଦ୍ର ସେବକ ତବ କୃଷ୍ଣ ଭୁବନେଶ୍ୱର କବିବଞ୍ଚିତ” ।

❀ ଶ୍ରୀ ହର-ଚଉତିଶା । ❀

(୧) ଶ୍ରୀ ହର-ଚଉତିଶା ।

—ॐॐ—

(ରାଧାନାମ-ବାଣୀ)

—ॐॐ—

(୧)

ବିପାଳ-କଣ୍ଠରେ କୁ-କପାଳେ କର କର ନିବେଶ, କରେ
ନନ୍ଦନକର:— “କଲ ପା’ କଳାକର ମୁକୁଟ ! କୂଟ । କଳିଜା କଳ,
କପା’ ନାଟନଲୁଟ ? ଜାବାଣ ମୋ’ ବିନାଶ କରିନପାରି ଦ୍ଵାର ହେଲେ
କି ନାଶ ?

(୨)

“ଖଣ୍ଡ ପରଶୁ ! ଖପା ନୋହବାରେ କି ? ଖାର କଲ ଦର୍ପକ ଦର୍ପକୁ
ଦେଖି ? ଖଳ ଖଣ୍ଡନେ ଖର ଖଡ଼ଗ ଦବ; ଖବ୍‌ଗବ୍ ନୋହବ କିଏ
ବା ଶବ୍ ? ଖସର୍ପଣ, ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଖାନ୍ଦ ‘ବଦ୍ୟୋଦ’; ତୁମେ ‘ଖମଣି’ ଖ୍ୟାତ ।

(୩)

“ଗିରିଜେଶ ! ଗରବ ଗଞ୍ଜନା ଗ୍ରାସେ ଗଣ୍ଡାଧୀନ-ଗରମ ପାର ପ୍ରକାଶି;
ଗରଲ ଗିଳି ‘ଗରଧର’ ଗିଞ୍ଜେ ! ଗଗନଗମ୍ଭୀ ଯଶେ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଶୀର୍ଷ—
ଗଣନାରେ ନାହିଁକି ? ଗଙ୍ଗାର ! ଗାରବି ତା’ ଅଜି କାହିଁକି ?

(୪)

“ସନ୍ତ ସନ୍ତକେ ଘାଣ୍ଟିହେଲୁଣି ଦୂର ସନ୍ଧ୍ୟା ପଙ୍କେ ଘୋଷର ଯଥା
ସୁନ୍ଦର; ଘାଣ୍ଟି କରଣା ଘଟଣା ଘୋରପକାଏ; ଝରେ ଘର୍ମଝରଣା;
ଘାଉଡ଼ି ଘା’ ମୋ କାନ୍ତ ଘାଟିବାଟେ ଉଠାଅ ହେ ସନ୍ଧ୍ୟାକାନ୍ତ !

(୫)

“ନୀଳକଣ୍ଠ ହେ ! ନଟ ହଟ ନାଶନ ! ନରକ, ନରକ ମୁଁ; ରକ୍ଷ
ନାଶନ; ନିଶାକର-ଶ୍ରୀ ନିତି ରିରେ ନିହିତ; ନନ୍ଦ-ନନ୍ଦ ନରର ନନ୍ଦ
ହନ; ନନ୍ଦସୁ ନନ୍ଦର ନବାବ; ନିଶାଦୀନ କର ଅନ୍ତର ।

(୬)

“ଚନ୍ଦ୍ରଶିଖି ! ଚକଟ ନୋହି କହିଲେ ଗୁହାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରାକ୍ଷ ଚେତ ମୋ’
ଚନ୍ଦ୍ର; ଚନ୍ଦନ ଚନ୍ଦିତାଙ୍ଗେ ଚନ୍ଦ୍ରା, ଚନ୍ଦନ-ଚନ୍ଦାଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରତା ତା’ର
ଚନ୍ଦ୍ର !!! ଚନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମୋତେ ଚନ୍ଦ୍ର ।

(୭)

“ଶୁଭରେ କୁଣ୍ଠ ମାରି ମରନ୍ତ ହର ! ଛୁ ! ଛୁ ! କରବେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ମୋହର; ଛୁଟି ସମସ୍ତର ଶ୍ରେକାର-କରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଛୁଡ଼ାଇ, ଛେଲ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ବେଳରେ ଛେଳି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତାହା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୁଅଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମରମ ଘାଣ୍ଟ ।

(୮)

“ଜଗତେ ଜଟାକୂଟ ଶିଖିବା ଜନ ଜଞ୍ଜାଳ-ଜାଲ-ଜ୍ଞାଲେ ଜାଲ ବଦନ,
ଜାତବେଦର ଜ୍ଞାନା ଜାଣଇ ନାହିଁ; ଜ୍ୟୋତି-ଜଗୀଷା ଜାତ ହେବ
କପାଳ ? ଜନ୍ମପତି ଜୁହାର ଜବେ ଜହର ଜାକ ରହିଲେ ହାଉ !!!

(୯)

“ଝଲଝଲଏ ଝଲୁ ଝଲ ଦେଖାନ୍ତି; ଝଟକେ ଝର ଝଲସାଇବା କାନ୍ତି;
ଝଟିକେ ଝଣିନିଆନ୍ତି ସେ ଝପଟ; ଝରେ ନା’ ଝାମସର-ଝାଲ ତାଙ୍କଠାରୁ;
ଝସକେତୁ ବଇର ! ଝଙ୍କାର-ଝଙ୍କାର ହୁଁ ମୋ’ ଚରଣୀର !!

(୧୦)

“ନଗ ନନ୍ଦିନୀ ନାହା ! ନାଲଲେହିତ ! ନାଲମଣି ଦ୍ଵାର ମୁଁ ମାଗୁନାହିଁତ;
ନିର୍ଦ୍ଦାତନିତପୁରୁ ନିସ୍ତାର-ନାହି ନିରେକ୍ଷିଣ ନିସୁତ ନରଠେ ନିତି, ନିବେ-
ଦନ ନିବଦ୍ଧ ନକର ନିବଦ୍ଧି ବାସେ କି କହ ?

(୧୧)

“ହସିଲ ଟଣ ଟାଣ ଟାଣୁଆ ଘଣ୍ଟି; ଟୋକାଇଟାକେ ନିତି କୁସୁମ କଞ୍ଚି
ଟାଆଁ ସଦେଲ ଦ୍ଵା ! ମୋ’ ହସ ହରିଏ; ଟକ ଟକ ଦେବାର ବୁଝିଲ
କିଏ ? ହସାହସ ଟଙ୍ଗାଇ ଟାଙ୍ଗାଇ ବେକେ ଏବେ ବୁଲିବ ଯାଇ !!

(୧୨)

“ଠିଆ ଥାଉଁ ଠାକୁର ଠାବ ଅଭାବ !! ଠେଙ୍ଗାରେ ଠକେଇବା
ଠକାମି ଭାବ; ଠକବା ଠାଣିରେ ମୋ’ ଠଣା ନିର୍ମାଣି, ଠାଉକଥା
ଠିକଣା କରୁଛୁ ଆଣି !! ଠାରଠୁ କରବ ଠେକୁଆ ଠା’ରେ ଠେଲ
ଠକ କରବ ?

(୧୩)

“ଡକାଇ ଡକାଇତ-ଡଙ୍ଗାରେ ଡେଇ ଡଙ୍ଗାରେ ଡୁବାଇବା ଦେଖିଲ
ଫେର !! ଡର ଡାକବାରୁ ମୁଁ; ଡାହାଣା-ଦାକେ ଡଙ୍ଗାରିହେଲେ,
ଗେଲେ ଲଗାଅ ଲଦେ !!! ଡେବା ଭାଙ୍ଗି ଡେଶୁଆଁ ଡୋଲ ଏ ଡାକ
ଡାକି ପିଙ୍ଗି ଟାଣୁଆଁ !!

(୧୪)

“ଡାଲ ଭାଙ୍ଗିଲ ଡିଲ ଭେଲ, ଡୁକାଇ ଡୋକେ ଜଳ ଡୋକବା ଡଙ୍ଗ
ମୋ’ ବାହୁ ? ଡେପୁଆ ହୁଙ୍କେ ଡାଙ୍ଗି ଡାକୁଣି ମୁହେଁ ଡୁଲୁଡୁଲୁଆ
ଦୋଇ ପଡ଼ିଛୁ ମୁଁ ତେ ! ଡାଉଁ ଡାଉଁଆଁ ଡୋଲ ଡୋଲଆଁ କରେ
ଡି ଡି ପିଟିବ ବୋଲ ?

(୧୫)

“ଅପ୍ରସିଧା ! ଅସ୍ତ୍ର ଶରଣଦାୟୀ ! ଅନୁକମ୍ପା ଅଧମ ଅଡ଼େ କି ନାହିଁ ?
ଅକାରଣରେ ଅପବାଦ ଅର୍ପଣ ଅଦରଦ କର ହା ! ଅହୁରୂପଣ !
ଅପବର୍ଷ ଏ ତବ ଅପବର୍ଗ ଅଭାବେ ଅବା ହେ ରବ ?

(୧୬)

“ଭୁମ୍ଭ ଚକ୍ରୁଁ ହିଲ୍ଲେକେ ତାତ ମାତ କେ ଶାସ ମୋ’ ଭୁଟାଇବା ନାହିଁ
ଜାତକେ; ତର୍ଜନା ତାଡ଼ି ଡାବେ କର ତର୍ଜନ; ଭୃଷ୍ଟ ତାରଣୁ ନକର
ବର୍ଜନ; ତ୍ରିଲୋଚନ ! ଚକ୍ର-ଭୂଲ୍ୟ କି ମୋ, ତମ୍ଭର ହେବ ଭକ୍ଷକ ?

(୧୭)

“ଆଥା ମାମା ପ୍ରିତି ମୋ’ ଅରଜୁଅର; ଅସୁରହୃଦ ଆଶୁ ! କଲ ଏଥର !!!
ଅଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗେ ଥୋବଡ଼ ଥୁଲ ଅକାଲ; ଆନମୁଦ୍ରାରେ ମୁଥ ଥୋଇଲ
ଥାଇ !! ଅରୁ ଅରୁଅ ଅତି ଅନଥନ ଜନର ନେଇ କି ଖ୍ୟାତି ?

(୧୮)

“ଦଣ୍ଡାବଲ ହେ ! ଦାଣ୍ଡେ ଦଣ୍ଡାସି ହାରେ !!! ଦଣ୍ଡକରେ ସେ ଦଣ୍ଡ-
କରେ ପ୍ରହାରେ !!! ଦଣ୍ଡାସୁମନ ରହି ଦଣ୍ଡବତଟେ ଦଣ୍ଡକାର ତା’
ଦାର୍ଦ୍ଦ ଦଣ୍ଡ ବେତଡ଼େ ଦେବ ଦେବ ! ଦେବକ ? ଦର-ହାର ଦରଣ୍ଡେ
ଦନ ନେବକ ?

(୧୯)

“ଧରୁକୋଟ ଧାମ ମୋ’ ଧରୁନେ ଧନ୍ୟ; ଧର ଧୂର୍ତ୍ତି ମୋ’ ସମ କନ୍ତୁ
ନଗଣ୍ୟ; ଧରୁଧରନା-ଧବ ! ଧରଣୀ ଧାମେ ଧୂରାଣ ଧର୍ମାଧ୍ୟକ୍ଷ ଧର୍ମଜ୍ଞ
ଧାମେ ଧାରୁବାହିକ ଧାସ ଧନକେ ଏ ଧୂଟକୁ ଧରନ୍ତି ଶାସ ।

(୨୦)

“ନର ନିକଟେ ନିର୍ଦ୍ଦି ନିଲୟ ନିତି, ନିଭୁପମ, ନିରୁଦୟ ମୋ’ ନାତି;
ନିସ୍ତାରଣ କପାଳ ନୈପୁଣ୍ୟ ନାଶି ନିନ୍ଦିତ ନିଷ୍ଠୁରେ ନିହତ ଅସି !!!
ନିବାଣର ନିର୍ଦ୍ଦାତା ! ନିୟତିରୁ ନିୟତ ନିଷ୍ଠୁର ଦାତା !

(୨୧)

‘ପିନାକ ! ପାପୀ ନା’ କି ପୋଚକା-ପଦ୍ମ-ନଳିନୀ ପଡ଼ି ପତି ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ ?
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତି ପ୍ରାୟ କି’ ପାମର ପ୍ରାଣେ ପୂଜା ପରାନ୍ତରିକା କି ସେ
ନିଜାଣେ ? ପ୍ରଣୟ ପଶୁପତି ! ପାଇ ପେଟୁକି ମୋ’ ପାଶେ ବିପତ୍ତି ?

(୨୨)

“ପକାଇ ପକ୍ଷୀ ପଣ୍ୟଧର ହେ ! ଫେଟିକାହିଁ ସେ ପାନ, ପିକର
ରହେ; ପାଣି ପିଟାଇ ପଟା ପକାଇଛାର ଫୋଟକା ଯୋଡ଼ ଦୁଇ ଫେରା-
ଇବା- ଫେଡ଼ାଙ୍କି ପଳ ପଞ୍ଜା !!! ପରମାସୁର ପାଣି !! କି ଅନୁକଞ୍ଜା !!!

(୨୩)

“ବିଚିତ୍ର ବରେ ବଦ:—“ବାସ ତୋ’ ଦଢ଼; ବୁଭୁକ୍ଷୁ ବାରିବତ ବାରୁ
ବଦଳା; ବଧ୍ୟ ବଧର ! ତୁ ତୋ’ ସୁ-ବଳ୍ଲୁ କରେ; ବସ ବିଧା ତୋ’
କଳେ ସୁ-ବଳ୍ଲୁକରେ”; ଦସନ୍ତରାଜା-ବଳ୍ଲୁକେ ! ବାଣ୍ଟେ ଏହା
ପକେ, ରଜା ।

(୨୪)

“ଭାବୁକ ଭାବେ ଭାସି ଭାସି ଭାବୁକ; ଭେକ ମୁଁ; ଭକ-ଭକ-ଭେଷେ
ଭରତ !! ଭକ-ଭାବେ ଭବେ ମୋ’ ଭାବ ରଞ୍ଜିତ-ରଞ୍ଜିତ-ଭାବେ
ଭବ ! ଭାବ ଭା ଆଶ; ଭେକେ ଭକ, ଭୌତିକ ଭୂତ-ଭୂମିକା
ମୋର ଏକ ? ଭୌତିକ !

(୨୫)

“ମହାସୁଖୀ ମହାଶୀ ମହାସାଧୁର ମଦନ ମା କି ମଧ୍ୟ ମୋ’ ପ୍ରତି କର ?
ମହେ-ମାତେ ମହା ମାତେ ଶୁଣାନ; ମାନବ-ମନ୍ତ୍ର ମହେ ହା ! ମହେ-
ଶାନ ! ମାରଣ-ମାର୍ଗ ମାରେ ମୁଁ ମୂଢ଼; ମୋତେ ଘାରେ ସଫାରେ ।

(୨୬)

“ଯୋଗନନ୍ଦା ସେ, ଯାକ୍ ଯୋଗ୍ୟା ଯୋଗିନୀ ଯାଗ ଯୋଗାଡ଼ ଯୋଗୁଁ
ସୁ-ଯୋଗୁଁ ନୀ, ଯଥୋଚିତ ଯତନେ ଯୁଗଳ-କରେ ଯାମିନୀ-ଦିନ ସେତେ

ଯୋଗ ମୁଁ କରେ, ଯା'ନ୍ତା ଯାବନ୍ତ ବ୍ୟଥା, ଯାହୁ ଯୋଗେ ଯାତନା-
ଯବନା ଯଥା ।

(୨୭)

“ସୁକ୍ଷେପେ ରମାବସି ଏ ରସାତଳେ ସୁମାୟୁଣ ରସିକା ଶୁଭ ନଠଲେ;
ରୁଧିରରୁ-ଧୀ ସୁବା ରମ୍ୟ ତାଙ୍କର; ଶୁଣେ ରୁଦ୍ଧନ୍ତ ରକ୍ତ, ଯା'ନ୍ତି ଯାଙ୍କର;
ରୁଦ୍ଧ ! ସେ ରକ୍ତ-ରବ ରବେଇଖ ବେଇଥ ରାସସୁ ରଣ ।

(୨୮)

“ଲଗାମ ଲଗାଇ ମୋ' ଲମ୍ବନେ ଲେବେ ଲଣ୍ଠବଣ୍ଠ କଲେଣି ଲତ
ଅଲେବେ !! ଲକ୍ଷ୍ମଣ-ଲକ୍ଷ୍ମଣା ଲଘି ବଦନେ ଲଗାଅ ଲୀଳା ଲେଲି-
କାନ ଲେହନେ; ଲତେ ମୁଁ ଲତ ଲତ !! ଲେତସ ଲୁଚା ବତ
ଲେବୁ ବରତ !!!

(୨୯)

“ବାମବେବ ହେ ! ବସ୍ତ୍ର ବାମ-ମାନବେ ବସାନ୍ତ ବୁନାରବ-ବନନା ନବେ;
ବୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧ-ବ୍ୟକ୍ତି ମୁଁ ବୁଦ୍ଧବେତନ ! ଶତ ବାସ ବନାଏ ବୁଦ୍ଧବେତନ ନ' !!
ବଗତ-ବାସନା ମୁଁ; ବସଦ ବୁଦ୍ଧବେତନ ନକଲ ନାମୁଁ ।

(୩୦)

“ଶକ୍ତି-ଶୂନ୍ୟ ପିଷ୍ଟବେ ଶକ୍ତ ଶାନ୍ତିକା !!! ଶୁଣି ଶତ ଶକ୍ତାରୁଁ ଶୁଣେ
ନାନ୍ତିକା; ଶୋଭେ ନା ମୋ' ସେ ଶାନ୍ତି; ଶୁଖିଲା ନାନ୍ତି; ଶୋଷିଲା
ପିତା ସେ ମୋ ଦାନା-ଦନାନ୍ତି; ଶେଷେ ଶିକାର-ଶରେ ଶୀର୍ଷ ଶିକାରୀ
କରେ ଶୟା ମୁଁ ସରେ !!!!!

(୩୧)

“ସଜ୍ଜ ସଜ୍ଜ ହୋଇ ମୁଁ ସଜ୍ଜାନନର ସଜ୍ଜାନନରୁ-ସଜ୍ଜ ବାଞ୍ଛିଲ ନର !!
ସଜ୍ଜ-ପଦ ଚଳିବାକୁ ଶକ୍ତି ଯା' ଉଣା, ଶକ୍ତି-ଦ-ଶୁଣିଲ୍ୟ ତ ତା'ର
ପାଉଣା ? ସଜ୍ଜର୍ଣ୍ଣନ ପଣ୍ଡିତ ସଜ୍ଜାସକ୍ତ ହେଲେ ସିନା ମଣ୍ଡିତ ।

(୩୨)

‘ସନ୍ତୋଷ ଦେଖିବିତ ମୋ’ ସର୍ବ ଶକ୍ତି, ସନ୍ତପନ୍ତ କରୁଛି ଏକ
ଅସକ୍ତି ? ସଦାଶିବ ! ସଦା ମୁଁ ସନ୍ତାପ-ନଦ; ସନ୍ତାନ ଦେଲି, ଦେଲି
ସନ୍ତାପନ-ଦ; ସନ୍ତତ ତ ନୂତନ ସାନ୍ତାପ-ଦାନ ତବ ହେ ସନାତନ !

(୩୩)

“ସ୍ଥାନ ଦେଲି ହେ ଦର ! ଡାକ ମୋହର ଦେୟ ଦେଲେହେଁ, ଦେଲି:-
ନାକର ହର; ଦେଖି ମାର ଯା’ ହସ୍ତା ଦେଲି ତାଲିଆ, ସ୍ବାସ୍ତ୍ୟର
ତାହାର; ମୁଁ ତା’ ମୂଲ୍ୟ; ହେମ ହିମାଳୟରୁ ହୁକୁର-ହୁକୁମରୁ ତା’
ଦାତେ ଝରୁ ।

(୩୪)

‘କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ମୋ’ କ୍ଷରୁଁ କ୍ଷରୁଁ କ୍ଷୀର; କ୍ଷୌର-କ୍ଷୋରେ ସେ
କ୍ଷତ-କ୍ଷତ ଗଭୀର !!! କ୍ଷୌଣ୍ଣିରେ କ୍ଷୀଣ ପ୍ରାଣୀ କ୍ଷତ କ୍ଷାଳନ କ୍ଷମ ହେ
କ୍ଷମାମୟ ! କ୍ଷେପାଳକ ! କ୍ଷୋଣି ଧର-ଜା-ଧର ! କ୍ଷମ ଭୁବନେଶ୍ବର
କବିବନ୍ଧୁ” ।

ସ ମା ପ୍ର ।

୧ ଶ୍ରୀ ଦ୍ରବି-ଚଉତିଶା ।

ପଦାର୍ଥ

(ବ) :— । ୨ । ଶ୍ରୀଚରଣ-କଟ୍ଠ = ଶ୍ରୀପାଦପଦ୍ମ

(ଖ) :— । ୧ । ଖଣ୍ଡ = ଢଳାଏତ; ଠକା । ୩ । ଖୁର ଖୁଣ୍ଟ = ଖୁରକା ଦୋଷ ଦେଖାଇ — ଦିଏ । ୫ । ଖାତାହେବକ ? = ନିର୍ବାକ୍ତ-ଭାବେ ଠିଆହେବକ ? । ୬ । ଖାମନ = ପ୍ରଭୁ (ଗ) :— । ୧ ।

ଗଲ = ସ୍ଥାନବଦ୍ଧୋକ୍ତ; ଫୁଲ । ୧ । ତପନେ = ଶୀଘ୍ର । ୩ ନାଳମା = ନାଳଭୂ । ୪ । ଗାଥା = ମହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ କବିତା । ୪ । ଅସୀମା-ଅନିବାରଣୀୟ । ୬ । ଗେଲେ = ସ୍ନେହରେ; ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ । ୭ । ତାପରୁ-କ୍ଳେଶରୁ (ଘ) :— । ୪ । ଘୋଷାଇବାଟ = ଘୋଷାଇବା କଥାଟ । ୪ । ଘଟ = ଦେହ; ଶରୀର । ୪ । ସଞ୍ଜ = ରକ୍ଷି । ୫ । ଘୋର-ପ୍ରକାଶ । ୫ । କୃତ୍ତି = କୁଶଳତା । ୬ । ଭବ ବୈଭବ = ସ୍ୱପାରରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିସକଳ (ଙ) :— । ୧ । ନୃଣଂସ = ନିଷ୍ଠୁର । ୧ । ଘନେ = ଦଉଡ଼ିବ୍ୟକ୍ତି ଠାରେ । ୩ । ନାରନାୟରେ = ସମୁଦ୍ରରେ । ୪ । ନିରସ = ନିଃସହାୟ । ୬ । ନିଶ୍ଚୟ = ନିରପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ଛ) :— । ୪ । ଚିତା-ହୃତାଶେ = ଚିତାଗ୍ନିରେ; ମନୁଷ୍ୟ ଦଗ୍ଧହେବା ଶୃଙ୍ଖଳାନାଳରେ । ୧ । ତପନ-ତମକ = ବିଜୁଳି ଝଟକ । ୧ । ମରଣଦ-ମରଣ ଘଟାଇବାସମର୍ଥ । ୩ । ଶଫରା = କେଶଶ୍ରୀମାଛ (ଜ) :— । ୦ । ଛନ = କଷଟ । ୬ । ଗୋ = ଗାଈମାନଙ୍କୁ (ଣ) :— । ୪ । ଜନ୍ମ-ଜୀବ = ପ୍ରାଣୀର ଜୀବନ । ୬ । ଅଦୃତ = ଅଦର କରାଯାଏ । ୬ । ଏ ଶୁଭ = ଏ ପ୍ରଥା । ୫ । ଜାଗତକ ନାଭିରେ = ସାଧାରଣ ନିୟମରେ (ଟ) :— । ୧ । ଝସ-ମାଛ । ୧ । ବାଜ-ଛଟାଣ ପକ୍ଷୀ ଝୋଲ-ମାଛଯାଉଛି — ତେଜା ବୁଡ଼ି ଯାଉଛି । ୩ । ଝପଟଣ-ଧାଇ ଯାଇ; ଦଉଡ଼ି ଯାଇ । ୩ । ଝଟା = ବେଗଯୁକ୍ତ ପବନ । ୪ । ଝଗଡ଼ି = ବିପତ୍ତି; ବାଧା

। ୪ । ଶାଓ = ବିଦୁରଚକର; ବମାଈ । ୫ । ଶାଢ଼େ = ବନରେ;
 ଜଙ୍ଗଲଅସ୍ଥାନରେ । ୬ । ଝୁରେ = ଅଶ୍ରୁ ଉଷାକର ଚଢ଼େଇଛ
 (୫) :— । ୧ । ନାଅଁ ଝୁର = । (୬) ନିଗ୍ରହ = ଦଣ୍ଡ; ତାଡ଼ନା;
 ବଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୁକ୍ତ; ନିରୁପାୟ; } ପ୍ରାବନ୍ଧୁ
 ଅନାୟୁକ୍ତ }

[୫] :— । ୧ । ଟେକ = ଉତ୍ତର । ୧ । ଟାଣ = ସାବଧ । ୨ ।
 ଗରବେ = ହୃଦୟରେ । ୩ । ଟଙ୍କାଟୋକର = ଧନସମ୍ପତ୍ତି । ୪ । ଟାବ-
 ଅନନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ । ୫ । ଟପେ = ଟିକିଏଦେଲେ; ଅଳ୍ପମାତ୍ର
 । ୬ । ଟାଙ୍ଗାସୁ.....ଟାଣୁଛୁ ରୁଝି = ଯା'ର ମସ୍ତକରେ ବେଶି
 ବେଶ ଅଛି ଟାଣିଲେ ସିନା ତାକୁ ବାଧନ୍ତା ନାହିଁ; ଟାଙ୍ଗାସୁ ମସ୍ତକ
 ମୋ'ର: ହାୟ ! ମୋତେ ବଳବତ୍ତ କର ରୁଝି ଛିଙ୍କୁଛ !! [୦] :—

। ୧ । ଠକପଣିଆ-ଠାରେ = ଠକ ସ୍ବଭାବ ସ୍ବଭାବ ଠାର ହାସ
 । ୩ । ଠେଙ୍ଗା ଠୋକରେ = ଠେଙ୍ଗାଅବାଦରେ । ୪ । ଠୁ = ପ୍ରହାର
 କର । ୫ । ଠୁରୁରୁକ = ଅନୁମାନ କରିବା । ୬ । ହରେ ! = ଅଦେ
 ହର ! । ୭ । ନରେ = ନରକୁ [୬] :— । ୧ । ଡରୁଅ ବାସୁଡ଼ାର
 ରସାକ୍ତ ବିପନ୍ନ ଜନର । ୩ । ଡୋର = ଦଉଡ଼ି । ୪ । ଡାକନା ଡନ-
 ରାଏ = ଡାକନାର ଦୃତମାନେ । ୫ । ଡଙ୍ଗାର = ଡାକି; ଝୁଲି
 । ୬ । ଡକ୍ଖଣୀ-ଡାହାଣୀ; ଦୁଷ୍ଟାଶ୍ଚୀ । ୭ । ଡଗଣ = ରସପ୍ରଦର୍ଶନ
 [୭] :— । ୧ । ଡୁକ୍ ଡୁକ୍-ସୀଶନ୍ଧାବେ ଚକଚକ । ୧ । ଶବ
 ପତନ = ଅସଂଖ୍ୟବାର ପଡ଼ିଯିବା ବାରଣରୁ । ୫ । ଡୋବେ = ଅଳ୍ପ-
 ମନ୍ଦିତ; ଭୁଣ୍ଡରେ ଯେତେବେ ଧରବ ସେତେବେ । ୬ । ଡାକ ଦେବକ ?
 ଅଜାତିଦେବକ ? [୮] :— । ୭ । ସବ ବର୍ମ ଶବ୍ଦ - ସବୁକଥାରେ
 ପାଇବାର: ସବ୍ୟଶକ୍ତିମାନ [୯] :— । ୧ । ଡାକରୁ ଲେପା =
 ସବାଙ୍ଗ ଶରୀର; ଅପାଦ ମସ୍ତକ ଦେହଯାକ । ୨ । ଡିଲେ--ଟିକିଏଦେଲେ;

କହ୍ନୁନାହିଁ । ୧ । ନାହିଁ ତରଳ—ଦୟାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣହୋଇନାହିଁ । ୩ ।
 ଶିତାପତ୍ରା—ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଅଧ୍ୟରୌତିକ, ଅଧ୍ୟଦୈବିକ ଏପରି ସେ
 ତାପଶିତୟ ଅଛି ତହିଁର ଅପଣ ବିନାଶକ ଅଟେ । ୪ । ତମାଳ-ଶ୍ୟାମ-ତନ୍ମୁ
 ‘ତମାଳ’ ନାମରେ ଏକ ଉଦ୍ଭିଦ ଅଛି, ଯହିଁର ପତ୍ରାବଳୀ ଖୁବ୍ ଶ୍ୟାମଳ-
 ବର୍ଣ୍ଣ; ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ତନ୍ମୁ ତଥା ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ । ୫ । ଭୂଧର ଧାତ୍ରୀ—‘ଗୋବ-
 ଚର୍ଚ୍ଚନ’ ପଦ୍ୟ ଧାରଣକାରୀ । ୬ । ତାଟକା=ବିପତ୍ତି ଉପସ୍ଥିତଦେଖି
 ବିବେକ ଶୂନ୍ୟ; ସତେ କି ହେଲା !! ବୋଲି କାବା ହୋଇଯିବା
 (୧) :— । ୧ । ଅୟ—ସ୍ଥିରତା । ୩ । ଅଟା—ପରିହାସ । ୪ ।
 ଧୋବଡ଼=ଅନନ୍ତ ଅପମାନ ପାଇଲେ ହେଲେ ସେ ପୂର୍ବସ୍ଥାନ ନଷ୍ଟହୁ
 ଅଲ୍ଲଜୁକ ଭାବେ ସେଠାରେ ପଡ଼ି ସଜୁଥାଏ । ୫ । ଲସନ—ମୁହଁ
 (୧) :— । ୧ । ଦୁର୍ଗତ—ବିପତ୍ତି । ୧ । ଦୁଃସ୍ବପ୍ନ=ଅସନ୍ନୟ । ୩ ।
 ଦାଉ—ଅହନ୍ତା । ୪ । ମୁକତି (ମୁକ୍ତି)—ଦୁଃଖ ନିବୃତ୍ତି । ୫ ।
 ଦଳ ନଦେଇ—ମର୍ଦ୍ଦନକରିନଦେଇ; ବିନାଶ ନକରି । ୬ । ଦଗାଦିଅ
 ଦାଉରେ—ଶଠତା ଦର୍ଶାଇବା ବାଧା ଦାନରେ; ଶ୍ରେୟକାରକ ଦୁଷ୍ଟା-
 ମିରେ (୧) :— । ୧ । ଧକ୍—ଅଭାବ । ୧ । ଧକ୍ତାର—ଛ । ଛ !
 ଉଛୁଟେ ନିନା । ୧ । ଧ୍ୟାନ, ଧାରଣା, ଧ୍ୟାନ—ଶୁଦ୍ଧରାଜ୍ୟରେ ରକ୍ତି-
 କର ନାନାବିଧ ଜପତପ ଅନୁଷ୍ଠାନ କର । ୧ । ଗଲ୍ଲିସିଂହ=ବାଳା
 ନାହିଁ । ୩ । ଧବ—ପ୍ରଭୁ; ସ୍ବାମୀ । ୪ । ଧୂର୍ଜତନ-ଧୀମନ୍ତ୍ରୀ—ଦୁର୍ଜନ
 ଲୋକଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ଶକ୍ତି । ୫ । ଧରେ ବଡ଼ାଇ=ଅମ୍ଭେ ଯାହା କରୁ
 ତାହା କେବଳ ଯେଠାରେ ହୋଇପାରିବ, ଆଉସବୁ କିଛିନୁହେଁ ବୋଲି
 ଧୂର୍ଜି ଜନମାନେ ସେ ଗର୍ବ କରନ୍ତି, ତାହା । ୬ । ଧନ, ଧାନ୍ୟ, ଧେନୁରେ
 ସର୍ବବିଧ ସମ୍ପତ୍ତିର ମାଲିକହୋଇବା କଥାରେ । ୭ । ଧୀମନ୍ତ୍ରୀ=ଜ୍ଞାନ-
 ଜନେ । ୭ । ଧୂଳି ଖେଳନ୍ତି=ଶିଶୁମାନେ ଖେଳିବା ନ୍ୟାୟରେ ଧୂଳି-
 ଘର କରି ସତେ କି ଖେଳନ୍ତି; (କେଉଁଠା ସାର, କେଉଁଠା ଅସାର

ଜାଣିଲେହେଁ ପ୍ରକୃତ କଥା କରୁ ନାହାନ୍ତି) । ୬ । ଭୂରେ = ଭୂପୃଷ୍ଠରେ;
 (ନ) :— । ୧ । ନବ ନୀରଦ-ନୀଳ-ଦଳୁ ! = ଅହେ ନୂଆ ମେଘପରି
 କଳାକଲେବର ! । ୧ । ମିନତି = ନିବେଦନ । ୩ । ନବନୀତ-କୋମଳ
 କଲେବରହେ ! = ଅହେ ଲହୁଣୀପତ୍ର କୋମଳାଙ୍ଗ ! । ୪ । ନଗ୍ରହ
 ପ୍ରାଣକୂଲ୍ୟ; ନିର୍ଦୟା । ୫ । ନବେ ବରଷ = ଶୁଭକୋଡ଼ି ଦଶବର୍ଷ । ୬ ।
 ଦେବେ, ମାନବେ = ଦେବତାମାନେ, ମନୁଷ୍ୟମାନେ (ପ) :— । ୧ ।
 ପାର୍ଥ = ଅର୍ଜୁନ । ୨ । ସ୍ୱାର୍ଥସାରଥୀ = ଅମୂଲ୍ୟରଲ୍ଲେଲୁପ । ୩ । ପରମ
 ପଦପ୍ରାପ୍ତି = ସ୍ୱର୍ଗଲ୍ଲଭିତଲାଷୀ; ମୋକ୍ଷ ଲଭିକାଂକ୍ଷୀ । ୬ । ପାପିୟୁଙ୍ଗବ
 ପାପିକ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ବ୍ୟକ୍ତି; ପାପି ଜନାଗ୍ରଣୀ (ପ) :— । ୧ ।
 ପଙ୍କଜ = ବାରହାରିକୁଲ ମାଣିଖାଇବା ରତ୍ନକ । ୧ । ପଦ୍ମଥ = ଅପମା-
 ନିତ । ୩ । ଦେଉଛି ଘାରି = ଛଟ ପଟ ବା କଲବଲ ହଉଛି । ୩ ।
 ପଦା = ଏକମାତ୍ର ଅଗ୍ରସୂତ୍ରାନ । ୪ । ପାନରେ = ଶକ୍ତସନ୍ଧରେ;
 ପକାମିରେ । ୫ । ପର ପର ଶୋଭନ = ପର ପର ହୋଇ ଧୃତି
 ଶୋଭାପାଉଛି । ୬ । ପଣି-ସୁଲଭ-ଗୁଣ-ଜାତି କେତନ ସର୍ପସୁଲଭଗୁଣ
 ବିଶେଷ ଜାତି ପକୋ; ବିଷ ବିଚରଣ-କରିବା-ଜାତି ପକୋ
 (ବ) :— । ୩ । ବିଶେଷ = ପ୍ରଧାନ । ୩ । ବିଷୟକ = ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
 । ୩ । ବିଶ୍ୱରାଜ = ନାନାବିଶ୍ୱର । ୫ । ବଲ ବଲ ଶୁଦ୍ଧ = ନିଷ-
 ଦାୟାରାବେ ଶୁଦ୍ଧ (୬) ବିଷୟଭବ = ଦୁଃଖମୁକ୍ତି ଭାବନା । ୬ ।
 ହୁ ହୁ ହୁଦ ଦହୁଛି = ମୋର ହୃଦୟଟାକୁ ଏକାବେଳକେ ଜାଳପକାଉଛି
 (ର) :— । ୧ । ଉଦ ଉଦ = ଉଚ୍ଚସ୍ତରରେ ପଡ଼ାଇ ପଡ଼ାଇ । ୬ ।
 ରଜେ ଦୁର୍ଗମ = ଜିନିଷ ଶୁଣେ (ମ) :— । ୧ । ନିତ = ବିନୀତ ପ୍ରାର୍ଥନା
 ! ୫ । ମାଣ୍ଡିତ୍ୱ ମାଧୁରୀ = ମରିଣ ଘଟାଇବା କଥାରେ ଶୁଭୂର୍ଷ ବା
 ନୈପୁଣ୍ୟ (ଯ) :— । ୬ । ଯତି-ସୁଲଭ-ଗୁଣ-ସ୍ଥାନ ମୁଁ ଘନ = ରବି
 ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ଗୁଣ-ବିଧାନ ମୁଁ ବାପୁଜାତା ।

(ର) :— । ୧ । ରଜ ଥୁଳ । ୩ । ରୂପସୀରମା = ଲବଣ୍ୟମୟୀ
ରମଣୀ ସୀତାଦେବୀ । ୨ । ରଜନ ରୂପା
(ଲ) :— । ୧ । ଉପେଷି = ଉଡ଼ି । ୪ । ଲଭିତ = ବାଢ଼ି (ବ) :—
। ୩ । ବିନଷ୍ଟୁ ..... ପାଦପ = ଗଣ୍ଡି, ଡାଳ, ଅଗ୍ରଭାଗ
ରତ୍ୟାଦି ଭାଙ୍ଗି ଧାଉଥିବା ବୃକ୍ଷ (୪) ବନ୍ୟା = ବଢ଼ି । ୪ । ପ୍ରଚଣ୍ଡା-
ତପ = ଶାଶଂର (ଶ) :— । ୧ । ଶମନସୁରୁ = ଯମନଗରୁ । ୧ ।
ଶାଣିତ = ଶାଶବିଧି ଧାଉଥିବା; ଦାଡ଼ୁଆ । ୧ । ଖୁରଧାରେ = ଖୁର
ଦାଡ଼ରେ । ୩ । ଶଠାଚରଣ = ବଞ୍ଚକପଣିଆ । ୪ । ଶିରୁ-ଚରଣ =
ଅପାଦ ମସ୍ତକପଣିଆ । ୨ । ଶିବା = ବିଲୁଆ । ୨ । ଶକୁନ ଲୁଲ = ସାର-
ଗୁଣାମାନେ (ଷ) :— । ୧ । ଷଡ଼ ରସୁ ସୁଦନ = 'କାମ, ଜୋଧ,
ଲୋଭ, ମୋହ, ମଦ, ମାୟା' ଏସବୁର ବିନାଶକ । ୩ । ଷଣ୍ଢ
ଶିବ । ୩ । ସମ୍ବର୍ଜନା — ସମ୍ମାନ । ୪ । ଷଡ଼ାନନେ = କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ
ଦ୍ଵାରା । ୪ । ତାରକା — 'ତାରକ' ନାମକ ଅସୁର, ଯେବେ ଦେବତା-
ସକଳଙ୍କୁ ବିପନ୍ନକରି ପକାଇଥିଲା (ସ) :— । ୧ । ସରେ = ସର୍ବେ-
ବରରେ (୧) ସରେଜ = ପଦ୍ମ । ୧ । ସରେ = ବିନଷ୍ଟୁ-ହେବାକୁ
ବଢ଼ିଛି । ୨ । ସମୟ ସରେ = ସମୟ ଆଉ ନାହିଁ । ୪ ନ ନିରେଶେବ ?
ନିଶ୍ଚୟ ନକରେବ ? ଦେଖେ ନାହିଁ କି ? । ୨ । ସମରେ — ସୁଭରେ
(ଦ) :— । ୪ । ଓଳ = ପରାକ୍ରମ । ୪ । ବରଯାନ୍ତ୍ରଓଜନ =
କଳନାକରନ୍ତ୍ର । ୪ । ହନନ = ବଧ; ହତ୍ୟା । ୨ । ରଣ ଉତ୍ତରୈ
ଆଧିକ୍ୟରେ ରଣ, (ଜଗତ ଦେଖୁ) (ଶ) :— । ୧ । ଶୀର ସିନ୍ଧୁନା
ଧବ = ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି । ୨ । ଶୁଷ୍ଟ = ଦୁଃଖୀରହୃତ ।

। ୨ । ଶ୍ରୀ ଦୁର-ଚଉତିଶା ।

ପଦାର୍ଥ:—

(କ) :— । ୧ । ଜପାଳ-କଇଁରେ—ଶିବ ପାଶରେ । ୧ ।
 କୁ-କପାଳେ—ମଳ ଲଲ୍ଲଟରେ । ୧ । କର ନବେଶ—ରଖି । ୧ ।
 ନଇନିକର ନାଟକଦନ ମାନ । ୩ । କଳାକର-ମୁକୁଟ ! ଦେ ଚନ୍ଦ୍ର-
 ଚୂଡ଼ା ! (ମହାଦେବ) । ୩ । କୃଷ୍ଣ—କପଟ । ୪ । କଲ୍ଲଜା କଳ
 ଦମ୍ଭ ପରାକର । ୪ । କପା ନାଟ ନଲୁଟ ? ମୋ' ଜୀବନ ନାଟକ
 କାହିଁକି ନାଶନକର ? ଅଥବା ମୋ' ନା'ଟ କପାଲ ନଲୁଟ ?
 ଅଥାଉ ମୋ' ନାମ ଲଭାଇ ଦେଉନାହିଁ କାହିଁକି ? । ୫ । ଜାନାଶ
 ଯମଦେବ (ଖ) :— । ୧ । ଖପା—କ୍ଷୁଦ୍ର, କୋପାନ୍ତିତ । ୧ । ଖର
 ପାଉଁଶ । ୧ । ଦର୍ପକ = କଳ୍ପ । ୧ । ଦର୍ପ—ଗର୍ବ । ୩ । ଖଳ
 ଖଣ୍ଡନେ—ଦୁର୍ଜନ ଦମନାର୍ଥେ । ୩ । ଖର—ଖଣ୍ଡ. ଭୁକ୍ତ । ୪ ।
 ଖବ ଖବ—ଖବଦ୍ୟୁତ । ୪ । ଖବ—ମହାଦେବ । ୫ । ଖସିଣ
 ବ୍ରହ୍ମା । ୫ । ଶ୍ରୀକାନ୍ତ—ବିଷ୍ଣୁ । ୬ । ଖଦ୍ୟୋତ—ଜୁଳୁଜୁଳାପୋକ । ୬ ।
 ଖମଣି—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଗ) :— । ୧ । ଗିରିଜେଶ ! ଦେଶିବ ! । ୧ ।
 ଗଞ୍ଜନା = ଦୁଃଖ; ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ୧ । ଗରୁଡ଼ାନ-ଗରମା ଅଭ୍ୟୁଷ୍ଣ ମହାଭ୍ୟୁ
 । ୩ । ଗରଧର—ଗରଜଧାରୀ । ୪ । ଗଗନଗାମୀ ଯଶେ = ଭୁକ୍ତ ତମ
 ଯଶେ । ୪ । ଗାମ୍ବୀର୍ଯ୍ୟ = ଗମ୍ଭୀରତା; ପ୍ରଗାଢ଼ତା । ୬ । ଗଜାର !
 ଦେ ଶିବ ! (ଶିବ ଗଜାସୁରର ବିନାଶକ) (ଦ) :— । ୧ । ଦୂର
 ଗୁରୁଅଜେ ବଲ୍ଲ । ୨ । ଦୋଷର—ତଳେ ଲୋଟି । ୩ । ଦାର-

ବିଶେଷକର । ୪ । ଦୋରପକାଏ — ଦୁରପକାଏ; ପେଟିଦିଏ । ୪ ।
 ଦର୍ମ-ଝରଣା — ଝରଝର ଝାଲ । ୫ । ଦାଉଡ଼ ଦା' — ସାପକାମୁଡ଼ା-
 ପର ଯତ ଚିତ୍ତ । ୬ । ଦାନ୍ତ-ବାଟେ — ଗିରିସକଟେ; ପଦ୍ମତ ମଧ୍ୟସ୍ଥ
 ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ବାଟରେ । ୭ । ସନ୍ଧ୍ୟାନାଟ ! ହେ ଶିବ ! (ଶିବ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ
 ଧାର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ୍ୟ କରନ୍ତି, ଏଣୁ ଏ 'ସନ୍ଧ୍ୟାନାଟୀ') (୮):— । ୧ ।
 ନଟ ନଟ ନାଶନ — ଚନ୍ଦ୍ରମନ୍ତ ବିନାଶକ । ୧ । ନରନ — ଦରଦ୍ର । ୨ ।
 ରଖ ନାଶନ — ଯୋକର, ନାଶନକର । ୩ । ନଶାକର-ଶ୍ରୀ — ଚନ୍ଦ୍ର-
 ଲବଣ୍ୟ (ଶିବ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ମସ୍ତକରେ ଧରିଛନ୍ତି) । ୪ । ନନ୍ଦ ନତ =
 ମିନନ୍ଦ ଯୋଗେ ନତ ବା ନମ୍ର । ୫ । ନରସ୍ତ — ନରକ । ୬ । ନିପୀ-
 ତ୍ତନ — କ୍ଳେଶପ୍ରଦାନ (୭):— । ୧ । ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ! ହେ ଶିରଚନ୍ଦ୍ର
 ଖୋରତ ଦେବ ! (ଶିବଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ମଣିରୂପ କାର୍ଯ୍ୟକରେ,
 ଏଣୁ ଏ 'ଚନ୍ଦ୍ରମଣି') । ୧ । ଚକିତ — କମ୍ପିତ; ଆଚମିତ । ୨ ।
 ଚେତ — ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ । ୩ । ଚନ୍ଦନ ଚର୍ଚ୍ଚିତାଙ୍ଗେ — ଚନ୍ଦନ
 ବୋଳାଯାଇଥିବା ଦେହରେ (୪):— । ୩ । ଶ୍ରେକାର — ଭୟଞ୍ଜ;
 ଭୟ । ୪ । ଶ୍ରେଲ ଛଡ଼ାଇ — ଦେହର ଚର୍ମ ଉତ୍ତୁରାଇ । ୫ । ଛେଲ =
 ଭୁଲ (୬):— । ୧ । ଜଟାଜୁଟ ଜଟବା ଜନ — ମହାଦେବ ଠକ-
 ଦେଇଥିବାର ଜନ । ୨ । ଜଞ୍ଜାଳ ଜାଳ-ଜ୍ଵାଳେ — ବୃଦ୍ଧଧନାସମୁଦର
 ଜ୍ଵାଳାରେ । ୩ । ଜାତବେଦ — ଅଗ୍ନି । ୪ । ଜ୍ୟୋତି-ଜଗୀଷା —
 ତେଜ ଜଣିବା ଇଚ୍ଛା । ୫ । ଜନ୍ମପତି — ଯମଦେବ । ୬ । ଜହାର
 ମୁଣ୍ଡିଆମାର । ୭ । ଜବେ — ଶୀଘ୍ର । ୮ । ଜହର — ବିଷମ ବିଷ
 । ୯ । ଜାକ — ଭୁଣ୍ଡରେ — ଧର (୧୦):— । ୧ । ଝଲମଲ =
 କାନ୍ତିସୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି । ୧ । ଝଲ — ଦୋହଲ । ୧ । ଝଳ — ପାଣି
 । ୨ । ଝଟକେ = ତେଜ ପ୍ରକାଶକରେ । ୨ । ଝର = ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ । ୨ ।
 ଝଲସାଇବା = ଅନ୍ୟମନକୁ ରଖି ଚକରବା । ୩ । ଝିମିଟେ = ମୁହୂର୍ତ୍ତେ;

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ୩ । ଝୁଞ୍ଚି ନଥାନ୍ତି = ଗତିକରୁକରୁ ପାଦରେ ଅଦାତ ପାଇ
 ନଥାନ୍ତି । ୩ । ଝପଟୁ = ଧାଉଁ ଧାଉଁ । ୪ । ଝରେନା = ନଝର;
 ଝରେ ନାହିଁ । ୫ । ଝାମମଝାଳ = ଝେଲ ମାରିବା ଝାଳ । ୫ । ଡାକଠୁ
 ସେ ଝଲମଲିଆ ବାବୁ ସାହେବ ମାନଙ୍କ ଠୁ । ୬ । ଝପକେଇ ବଲେ !
 ହେ ମଦନ ବିନାଶକ ! (ଶିବ !) । ୭ । ଝିଙ୍କାର-ଝଙ୍କାର ହିଁ ମୋ’
 ଚର ଶିଙ୍ଗ !!! = ‘ଝିଙ୍କାର’ ନାମକ ଯୋକ ଅହରହ ଜନନଧନ
 ଉଡ଼ିଥାଏ; ମୁଁ ମଧ୍ୟ କଥା ଝଙ୍କୁଇ ଉଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟହୋଇଅଛି; ଏହି
 ଜନନଧନ କେବଳ ମୋର ଚର ସମ୍ପଦ ଝିନା (ଶ୍ରୀ) : — । ୧ । ନଗ-
 ନନ୍ଦନା ନାହା ! = ହେ ପାଦପାଦମୟ ! ୧ । ନାଲଲେହୁଡ଼ = ଶିବ
 (ଯୁଦ୍ଧର କଣ୍ଠ ଦେଶରେ ନାଲବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଜଟାରେ ‘ଲେହୁଡ଼ବର୍ଣ୍ଣ’
 ରାବର ଥାଏ, ଏଣୁ ଯୁଦ୍ଧ ନାମ ‘ନାଲଲେହୁଡ଼’) । ୩ । ନିର୍ଦ୍ଦାତ
 ନିଜପୁରୁ ନିସ୍ତାର-ନାତି = ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ବୀରପୁରୁଷରୁ ଉଦ୍ଧାରକରିବା ନିୟୁ-
 ମାବଳୀ । ୪ । ନରେଶିଣ = ଦେଶିଣ । ୫ । ନିୟୁତ ନରଠେ =
 ଦଶଲକ୍ଷ ମନୁଷ୍ୟଠାରେ । ୬ । ନିବେଦନ ନିବନ୍ଧ = ପ୍ରାର୍ଥନାସକଳ
 । ୭ । ବାସେ = ଘରେ (ଶ୍ରୀ) : — । ୧ । ହିପିଲ = ବଜାଇଲ । ୨ ।
 କଞ୍ଚି = ମାପକରି; ପରମାଣ ଧର । ୩ । ଟାଆଁ ସହେଲା = କର୍କଶ-
 ହେଲାଣି । ୪ । ଟକ ଟକ ହେବାତ = ବେଦନା ଜାତ କରିବାତ; ଖୁବ୍
 ବଥାଇବାର । ୫ । ବୁଝିଲ କିଏ ? = କିଏ ହେଲେ ବୁଝିଲ ନାହିଁ
 । ୬ । ଟଙ୍ଗାର = ଝୁଲାଇ; ଲମ୍ବାଇ । ୭ । ଟାଙ୍ଗର = ଖାଲ; ଫୁଙ୍ଗ;
 କେଶ ବିଛାନ [୦] : — । ୧ । ଠାକୁର = ପ୍ରଭୁ । ୧ । ଠାବ =
 ଅଗ୍ରସ୍ଥ ସ୍ଥାନ । ୨ । ଠୁକେଇନା — ପ୍ରହାରକରିବା । ୨ । ଠକାମି
 ଭାବ — ପ୍ରବନ୍ଧନା ଭାବନାକର । ୩ । ଠକିବା ଠାଣିରେ = ପ୍ରତାରଣ
 କରିବା ରଙ୍ଗିରେ । ୩ । ଠଣା — ~~ଢେଉ~~ ବାସସ୍ଥାନ । ୩ । ନିର୍ମାଣି —
 ସଜାଡ଼ି; ଚୋ । ୪ । ଠାଉକଥା — ଶ୍ରେୟ । ୫ । ଠିକଣାକରୁଛ

ଅଣି—ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁ ଘଟାଉଛ; ସଳଲକରୁଛ । * । ଠାରୁର
 କର — ନେତ୍ରସଂକେତରେ ମନୋହର ପ୍ରକାଶକର । ୨ । ଠେକୁଆ-
 ଠାରେ — ଶଶକର ଭୋଜନସ୍ଥାନରେ । ୨ । ଠେଲ—ପେଲଦିଅ
 । ୨ । କରକ—ହାତୀକ [ଡ]:— । ୧ । ଡକାଇତ-ଡକାରେ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନାବରେ । ୧ । ଡେର — ସ୍ଥାନ ଦେଇ । ୨ । ଡଙ୍ଗାରେ
 ଧୂଡ଼ିମାନେ । ୨ । ଡବାଇବା — ରୁଡ଼ାଇମାରବାକାର୍ଯ୍ୟ । ୨ । ଫେର
 —ଲେଉଟି; ବାହୁଡ଼ି । ୩ । ଡାହାଣା-ହାତେ — ଶାଦ୍ୟଲେଉଟା ଦୁଷ୍ଟ
 ଲୋକ ଦ୍ଵାରା । ୪ । ଡଙ୍ଗାର ହେଲେ — ଝିଙ୍କି ଟାଣି ହେଲେ । ୪ ।
 ରେଲେ ଛବା ବା ଅନନ୍ୟସହକାରେ । ୪ । ଲତେ — ଗୋଇଠା-
 ଝାଏ । * । ଡେଣୁଆ — ଟେକା । ୨ । ଡୋଲିଏ — ଅଭବଡ଼
 ଟୋକାଇରେ ପୂର୍ଣ୍ଣହୋଇଥିବା ଟେକାଇଏ । ୨ । ଡାକ ହାକ =
 ଶବ୍ଦ କର; ଡାକପକାଇ । ୨ । ଟାଣୁଆ — ବଡ଼; ଅଶୁଭ; କଠିନ
 [ଡ]:— । ୧ । ଡିଲ — ପ୍ରକାଶ । ୧ । ଡେଲ = ବଡ଼ ଟେକା
 । ୧ । ଡକାଇ = ଅଦାବକର । ୨ । ଡୋକେ — ଅଦ୍ୟନ୍ତ ପରମାଣ
 । ୨ । ଡୋକବା — ପିଇବା; ଗିଳିବା । ୨ । ଡଙ୍ଗା — ରଜା; ଶାସକ
 । ୩ । ଡିଙ୍ଗେ = ଉଇବିଲା ଉପରେ । ୩ । ଡାକି = ଅତ୍ତାଦନକର
 । ୩ । ଡାକିଣି = ଅତ୍ତାଦନ; ଘୋଡ଼ଣି ! ୪ । ଡକ୍ଢ଼ିକ୍ଢ଼ିଆହୋଇ =
 ଶୀଘ୍ର ଭାବରେ [ଶ]:— । ୧ । ଅପଣ୍ଡି ଧବ ! = ହେ ଶିବ ! । ୧ ।
 ଅଷ୍ଟ ଦିଗ୍‌ଦାୟି ! = ହେ ଅଷ୍ଟ ଦିଗ୍‌ଦାୟି ! [ଅଗ୍ରୀମା, ଲଦିମା,
 ପ୍ରାକାମ୍ୟ, ମହମା, ଭଗିନ୍ଦ୍ର, ବଗିନ୍ଦ୍ର, କାମାବତୀୟତା ଏବଂ 'ପ୍ରାପ୍ତି'
 ଏବଂ ଅଷ୍ଟ ଦିଗ୍‌ଦାୟିମାନେ ଅଛନ୍ତି) । ୧ । ଅନୁକମ୍ପା = ଦୟା;
 କରୁଣା । ୪ । ଅହରହ = ନିରନ୍ତର । ୪ । ଅହତୁଷଣ ! — ହେ ଶିବ !
 । * । ଅପର୍ବ — ନିକୃଷ୍ଟତା । ୨ । ଅପର୍ବ — ମୋକ୍ଷ; ପଲସିକି । ୨ ।
 ଭବ = ଶିବ (ଚ):— । ୧ । ଭୁବ୍ ଭବ୍ = ଭୁବ୍‌ଠାରୁ ବଳ । ୧ ।

ଭାତ, ମାତ — ଜନକ ଜନନୀ । ୧ । କେ = କେଏସେ ? । ୨ । ଶାସ =
 ରୟ । ୨ । ଭୂଷାଭବା = ଦ୍ରାସ କରିବା । ୨ । ଜାତକେ — ଜନ୍ମ
 ପତ୍ରିକାରେ । ୩ । ଚର୍ଚ୍ଚନା — ବିଷିଅଙ୍ଗୁଳି । ୩ । ତାଡ଼ି — ଟେକି;
 ଭଞ୍ଜ (ତାଡ଼ନାବଶତଃ) । ୩ । ଶାସ୍ତ୍ର — ମହତ୍ ଭାବେ; ଦୁଃସ-
 ହରାବେ । ୩ । କର ତର୍ଜନ — ରୟ ପ୍ରଦର୍ଶନକର । ୪ । ଭାସ୍ତ୍ର =
 ଅପଣକର । ୪ । ତାର୍ଜୁଣ — ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାରକରିବା କଥାରୁ । ୪ ।
 ନକରବର୍ଜନ — ତ୍ୟାଗକର ନାହିଁ; ନସ୍ତୁତ । ୫ । ଚକ୍ର — ନାଗ
 ବିଶେଷ । ୬ । ଭକ୍ତ — ଭକ୍ତକାଣ୍ଡ (୧) :— । ୧ । ଆଥା ମାମା
 ସ୍ଥିତି = ସଂସାରପନ୍ଥ ଅବସ୍ଥା । ୨ । ଅମୃତହୃତ = ଅସ୍ଥିର; ସଂବଳଶୂନ୍ୟ
 । ୨ । ଆଶୁ ! — ଶିବ ! । ୩ । ଅଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗେ = ଅକ ଅକ; ସ୍ଥିତି-
 ହୋଇ । ୩ । ଅୋବତ୍ତ — ନିଶ୍ଚିତ୍ତ । ୩ । ଅଲ ଅକାଲ — ସ୍ଥାନରେ
 ଦୃବବତ୍ ପଡ଼ିରହିଥିଲ । ୪ । ଆନନ୍ଦପୁରେ — କାନମୁଣ୍ଡାରେ; କାନ
 ଏବଂ ଗାଲର ସଙ୍କସ୍ଥାନରେ । ୪ । ମୁଥ — ଖୁନା; ମୁଖ । ୫ । ଅରୁ-
 ଅରୁଥ — କମ୍ପିତ । ୫ । ଆତି — ପାଉଣୀ; ତମା । ୬ । ଅନ ଅନ
 ଜନ = ଚକ୍ଷୁରେ ଲୋଚକପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତି । ୭ । ବିଖ୍ୟାତ ? — କି
 ପୌରୁଷ ? (୧) :— । ୧ । ଦଣ୍ଡାକଲ — ଉତ୍ତକଲ । ୧ । ଦଣ୍ଡା-
 ଦ୍ଵାରେ — ଅତି ନୀଚ ଜାତୀୟ ଲୋକ ଦ୍ଵାର ଦେଶରେ; ଅସ୍ଥାନରେ
 । ୧ । ଦଣ୍ଡକରେ — କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ; ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ । ୧ । ଦଣ୍ଡକରେ —
 ବାଡ଼ି-ହସ୍ତରେ । ୨ । ପ୍ରହାରେ; — ମାରେ; ବାଡ଼ିଏ; ବାଡ଼ାଏ । ୩ ।
 ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହି — ଠିଆ ହୋଇ । ୩ । ଦଣ୍ଡବତଃ — ପ୍ରଣାମଟାଏ
 । ୪ । ଦଣ୍ଡକାର — ଦଣ୍ଡକ ରଖ୍ୟର । ୪ । ଦଣ୍ଡ-ବେତଠେ — ଦଣ୍ଡ-
 ଦେଉଥିବା ବେତ ପାଖରେ । ୫ । ଦେବଦେବ ! — ହେ ମହାଦେବ !
 । ୫ । ଦେବ କି — ମୁଁ ଦଣ୍ଡବତଟାଏ ଦେବକି ? । ୬ । ଦର-ଦ୍ଵାର
 ଦରଣ୍ଡ — ଗିରି-କଳର ଖୋଜି ବା ଅଶ୍ରାଳ (୧) :— । ୧ । ଧାମ —

ସ୍ଥାନ । ୨ । ଧୂର୍ତ୍ତି = ଖଳ; ଶଠ ! ୩ । ଧରଧରଜା ! ବ ! = ପାବଜା-
 ବଢ଼ିବ । ୪ । ଧୂରାଣ — ଶ୍ରେଷ୍ଠ; କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ । ୪ । ଧର୍ମଧ୍ୟକ୍ଷ = ଧର୍ମଧ୍ୟସ୍ତ;
 ଧର୍ମସମ୍ବଳୀୟ ପ୍ରଭୁ । ୫ । ଧର୍ମଜ୍ଞ = ଧର୍ମ ସମ୍ବଳୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଯେ
 କୃତବ୍ୟ । ୫ । ଧାରବାହୁକ = ଅବହିନ୍ନ; କ୍ରମାଗତ ସ୍ଥିତିଶୀଳ । ୫ ।
 ଧାସ = ଭ୍ରାତୃପ; ତେଜ; କୋପ । ୬ । ଧମକେ = ବଳଦ୍ୱାରା । ୬ ।
 ଏ ଧଟକ୍ତୁ = ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକ୍ତୁ । ୭ । ଧରନ୍ତି ଶାସ = ଭୟରେ ପକାନ୍ତି; ଭ୍ରାତ-
 କରନ୍ତି (ନ) :— ନମ୍ନି = ନିର୍ମାଣକର । ୧ । ନିଳୟ = ଗୃହ । ୧ ।
 ନରୁପମ୍ନ = ଉପମାରହତ । ୨ । ନରାଲମ୍ନ = ଅଶ୍ରୟସ୍ଥାନ । ୩ । ନସ୍ତାରଣ
 — ରକ୍ଷଣ । ୩ । ନେପୁଣ୍ୟ = ନିପୁଣତା । ୪ । ନିଶିପ୍ତ — ତ୍ୟକ୍ତ । ୪ ।
 ନିଷତ୍ତ = ମୀମଂସା; ନିଷ୍ପତ୍ତ । ୪ । ନିହିତ = ସ୍ଥାପିତ । ୫ । ନିବାଣର
 ନିର୍ମାଣ ! — ହେ ଶାନ୍ତି ବା ମୋକ୍ଷ ନିର୍ମାଣ କାର ! । ୬ । ନିୟତରୁ =
 ବିଧିର ବିଧାନରୁ; ଭାଗ୍ୟରୁ । ୭ । ନିୟତ = ଦଶଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟକ । ୭ ।
 ନିଷ୍ପତ୍ତିଦାତା ! — ନିସ୍ତାର ଦାନକାର !; ପରିଶାଣୋ ପାୟଦାନ ସମର୍ଥ !
 (ପ) :— । ୧ । ପିନାକ ! — ହେ ଶିବ ! = (‘ପିନାକ’ ନାମକ
 ଧନୁ ସ୍ୱାକର ଥିବାରୁ ଏ ଅଟନ୍ତି ‘ପିନାକ’) । ୧ । ପାପୀ ନା’ — ପାପ-
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ । ୧ । ପୟ = ଜଳ । ୧ । ପଲ୍ଲବେ = ଗତିଅରେ;
 ସାନପୋଖରରେ । ୨ । ପାତ — ପୋତକାହୋଇ । ୩ । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତୀ
 ପ୍ରାୟ — ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରଣାର୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିପରି । ୩ । ପାମର — ନୀତି; ମୂର୍ଖ;
 ପାପିଷ୍ଠ । ୩ । ପ୍ରାଣେ — ଜୀବନେ । ୪ । ପୂଜ ପରବର୍ତ୍ତନ = ପବିତ୍ର
 ବଦଳ । ୫ । ପ୍ରଶସ୍ତ — ସ୍ନେହ । ୫ । ପଶୁପତି ! — ଶିବ ! । ୬ ।
 ପେଶୁକ ? — ପ୍ରେରଣକରୁଅଛକି ? = ପଠାଉଅଛକି ? (ପ) :—
 । ୧ । ପଙ୍କର ପଦା = ଅଶ୍ରୁସ୍ନାନ ବ୍ୟକ୍ତିର ସଂବଳ; ସାନସ୍ଥାନ ଜନର
 ଜୀବିକାସ୍ଥାନ । ୧ । ପଶଧରଧରହେ ! = ହେ ସର୍ବଧାର ! (ଶିବ !)
 । ୨ । ଯେଉଁନାହିଁ — ହ୍ରାସକରନାହିଁ; ଭ୍ରାଣକରନାହିଁ । ୨ । ସେ

ଫାନ, ଫକର—ସେ ଚନ୍ଦ୍ରସଦୃଶ ଉପାୟମାନ । ୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—ଅବ୍ୟାପି
 ମେ, ପ୍ରଭ ଅଛୁ । ୩ । ଫାଣି = ପାଣ; ଉଦ୍‌ବନ୍ଧନ । ୩ । ଫଟାଫଳାରୁଟାର
 ଏ ନଗଣ୍ୟ ନିର୍ଘଣ୍ଟସ୍ତୁ ଲେଖୁଟାର । ୪ । ଫୋଟକା ଫୋଡ଼ି = ପ୍ରଣ ବା
 ବଥ କଣାକରି । ୪ । ଫୁଲ—ବ୍ୟଥା ପ୍ରଭବରେ ଫୁଲଥିବା ବ୍ରଣସ୍ଥାନ
 । ୪ । ଫେରାଇବାର = ଉଣାକରିବାର; ବ୍ୟଥା ମୁକ୍ତିକରିବାର । ୫ ।
 ଫେଡ଼ାଙ୍କ ଫଳ ଫମ୍ପା ! = ଦୁଃଖୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ବ୍ରଣ ବାଥା ଉଣାକରି-
 ବାର ଯେଉଁ ଫେଡ଼ାଙ୍କ ଫଳ ବିଦ ମାନ, ତାହା ଅପଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ
 ଅଭାବରୁ ମୋ' ପକ୍ଷେ ନିଷ୍ଫଳ ମାତ୍ର !! । ୬ । ଫର ମାସୁଛୁ ଫାଣି = ମୁଁ
 ଉଦ୍‌ବନ୍ଧନ ଦ୍ଵାରା ମରିବାପାଇଁ ଅଦେଶ ଦାନକରୁଅଛୁ । ୬ । କି ଅନୁ
 କମ୍ପା !! = ୧ ନ୍ୟ ଅପଣଙ୍କର ଏ କରୁଣା !!! (ବ) :— । ୧ ।
 ବିରହ = ଅଭିଭୂତ । ୧ । ବରେ—ବରଦାନଦ୍ଵାରା । ୧ । ବଦ—କହ
 । ୧ । ବାସ—ଶୁଦ୍ଧ; ନିବାସ ସ୍ଥାନ । ୧ । ବୋ—ତୋହର । ୧ ।
 ଦଣ୍ଡ = ପଦ୍ମ-ଖୋଲି; ଦଳ । ୧ । ବୁଝିଷା—ସୁଧା; ଭୋକ । ୧ ।
 ବାରିବତ ବାରୁ = ନିବାରଣ କରିବତ କରୁ (ନିବାରଣ ନକଲେ-
 ନକରୁ, କାହାର କି ଗଲ ?) । ୧ । ବଦଣ୍ଡ = ବରକୋଳ । ୩ ।
 ବଧ—ବଧ ଦେବୀର ଉପସ୍ଥଳ; ପ୍ରାଣ ହଉଇବାର ଯୋଗ୍ୟ । ୩ ।
 ବଧୂର = ଆରେ କାଲ ! । ୩ । ସୁ-ବନ୍ଧୁ-କରେ—ଉତ୍ତମ ସ୍ନେହ-
 ହାତରେ । ୪ । ବସୁ ବିଧା—ମାଡ଼ି ବାଜୁ; ଆଘାତ ହେଉ । ୪ । ସୁ-
 ବନ୍ଧୁ-କରେ ଉତ୍ତମ ହୋଇଥିବା ଏକ ନଳ-ପତ୍ରରେ । ୫ । ବସୁ
 କରୁ ଧରଣୀ = ପାଦତଳ । ୬ । ବନ୍ଧୁ = ସ୍ଵାମୀ; ପ୍ରିୟ [ବସୁକରୁଧର-
 ଜୀବନ୍ଧୁ—ଶିବ] । ୬ । ବାଞ୍ଛେ—ଲେଡ଼େ; ଇଚ୍ଛାକରେ । ୭ ।
 ପରଜା, ରଜା—ରାମା, ଭୀମା, ଅନନ୍ତା ସରଏ ପୁଣି 'ଅନ୍ନଦାତା' ପ୍ରଭୁ
 ମଧ୍ୟ (ର) :— । ୧ । ଭରୁକ—ଭବ ଗ୍ରାହକ । ୧ । ଭବେ =
 ଧୈର୍ଯ୍ୟରେ; ବିଚାରରେ । ୧ । ଭସି—ଭସମାନହୋଇ । ୧ ।

ଭାଷେ — କହେ; ଭାବରାଜକରେ । ୧ । ଭାରତୀ — ବଚନ; କଥା;
 ବାକ୍ୟ । ୨ । ଭେକ ମୁଁ — ମୁଁ 'ବେଙ୍ଗୁଟା' । ୨ । ଭକ, ଭକ-ଭେଷେ-
 ଭକ୍, ଭକ୍ ଶବ୍ଦ ଭାବରାଜ କେବଳ ମୋର ସବ୍ୟସ୍ତ, ସେହି ସବ୍ୟସ୍ତରେ
 । ୨ । ଭରତ — ପୂର୍ଣ୍ଣ । ୩ । ଭକ-ଭାଗେ — ଭାଗୀ ଭାଗ ଦ୍ଵାରା । ୩ ।
 ଭାତ ଭାଷା — ଜୀବିକା ଚଳାଇବାକଥା । ୪ । ଭାତ — କାନ୍ଥ; ମୂଳ
 ପ୍ରଦେଶ । ୪ । ଭାତରେ — ଗର୍ଭରେ । ୪ । ଭବ — ଶିବ । ୪ ।
 । ୪ । ଭାଗ ଭା ଅଗ — ମହାନ ଭୟ ଜନ୍ମାଉଛି । ୫ । ଭୋକେ =
 ଚାହାରେ । ୫ । ଭୁକ — ରଡ଼ିଉଡ଼ି । ୫ । ଭୌତିକ — ଭୂତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
 ବା ପ୍ରାଣୀସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ଭୂତ : — 'ଜଳ', 'ଅଗ୍ନି', 'ବାୟୁ', 'ପୃଥିବୀ' ଏବଂ
 'ଆକାଶ' ଏହି ପାଞ୍ଚ ବା 'ପ୍ରାଣୀ') । ୬ । ଭୂତ = ସମ୍ପତ୍ତି; ଅଭ୍ୟୁ-
 ଦୟ । ୬ । ଭୂମିକା = ଅଭିଯ୍ୟ; ସୁଚନା । ୬ । ଭୌତିକ ! = ହେ
 ଶିବ ! (ମ) : — । ୬ । ଚନ୍ଦ୍ରପୁଷ୍ପୀ = ମନ୍ତ୍ରତ (ବଡ଼) । ୭ । ମନ୍ତ୍ରାଣୀ =
 ରାଣୀ; ଅର୍ବାଙ୍ଗ ନାୟିକାରେମଣି । ୭ । ଜୃର — ନିଷ୍ଠୁର । ୮ । ମଡ଼କ
 ମାଡ଼େ = 'ମରକ' ବା 'ମ.ରା' ରୋଗ-ପ୍ରଭାବରେ (ମାଡ଼ରେ) । ୮ ।
 ମଡ଼ା — ଶବ । ୮ । ମାଡ଼େ — ପୂର୍ଣ୍ଣହୃଦୟ; ଘୋଷିତା । ୮ । ମାନବ =
 ମନୁ = ଲୋକଙ୍କର ହୃଦୟ ଦେଶ; ମନୁଷ୍ୟ ଦେହର ସଙ୍କଳାନ । ୮ ।
 ମନ୍ତ୍ର = ବିଲେପନକରେ; ବିନାଶକରେ । ୮ । ମନ୍ତ୍ରଶାଳ ! —
 ଶିବ ! । ୮ । ମାରଣ ହନ୍ତା; ହନନ । ୮ । ମାର୍ଗ — ବାଟ
 । ୮ । ମାରେ — ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିନାଶକରେ; ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଏ । ୯ । ଘାରେ —
 ହଟିହଟା ଘଟାଇ ଛ ପଟକରେ (ଯ) : — । ୯ । ଯୋଗନଦ୍ରା — ଦୁର୍ଗା
 । ୯ । ଯୋଗ୍ୟା — ନିପୁଣା । ୯ । ଯୋଗିନୀ = ଦେବୀ ବିଶେଷ (୨୪
 ସଂଖ୍ୟକ); ଯୋଗକାରିଣୀନାରୀ । ୧୦ । ଯଗ-ସେ ଗାଡ଼ — ହୋମ ବା
 ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଭବିଷ୍ୟ ବା ସମ୍ଭାର । ୧୦ । ଯୋଗୁଁ — ଯୋଗାଇବା
 କାରଣରୁ । ୧୦ । ସୁପଶସ୍ତ୍ରୀ = ଭୃତ୍ମରୁପେକୁଶଳା ସୁନିପୁଣା । ୧୦ ।

ଯୁଗଳ-କରେ = ଯୁଗ୍ମ-ହସ୍ତରେ; ଯୋଡ଼ହସ୍ତରେ । ୪ । ଯାମିନୀ-ଦନ —
 ଅହୋରାତ୍ରି; ସର୍ବଦା । ୫ । ଯୋଗ — ଉପାୟ; — ଧ୍ୟାନ; ପ୍ରୟୋଗ
 । ୫ । ଯା'ନ୍ତା ଯାବନ୍ତ ବଥା — ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବାଧା ବିନ୍ଦୁ ଦୂର
 ହୁଅନ୍ତା ଯିବା । ୬ । ଯାଦୁ — ମୋହିନୀ ବିଦ୍ୟା; ବୀଳକରଣ ବିଦ୍ୟା
 । ୭ । ଯୋଗେ — ସାହାଯ୍ୟରେ; ପ୍ରଭବରେ । ୮ । ଯାତନା —
 ଶକ୍ତିବେଦନା; ଯନ୍ତ୍ରଣା । ୯ । ଯବନା = ଯବନିକା; ଭରସାରଣୀ ବା
 ପଦ୍ମ । ୧୦ । ଯଥା = ଯେପ୍ରକାର (ର) : — । ୧୧ । ରମାରମି —
 ପ୍ରାୟଶଃ । ୧୨ । ରଝିବା — ରଜପାଇବା । ୧୩ । ରଢ଼ — ପ୍ରଥା; ନିୟମ
 । ୧୪ । ରୁଧିରରୁ-ଧି-ରହା = ରକ୍ତଶୋଷଣ ବା ~~ରୁ~~ ରୁକ୍ଷିଗୁଣି ଜନ୍ମେ
 ଏହି ସେ ପଦ୍ମ । ୧୫ । ରମ୍ୟ = ସନ୍ତୋଷଦୟକ; ସୁସ୍ଥପଦ । ୧୬ ।
 ଡାକର = ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲେଲୁପ ରାଧିକର । ୧୭ । ରାଗେ — ହୋଧରେ
 । ୧୮ । ରୁକ୍ଷନ୍ତ — ପ୍ରତିହେଧକରନ୍ତ; ବାଧା ଘଟାଅନ୍ତ । ୧୯ । ରକ୍ତ; —
 ଛିଦ୍ର; ଦୋଷ; ତ୍ରୁଟି । ୨୦ । ରୁଦ୍ର — ଶିବା ! । ୨୧ । ରକ୍ତରକ୍ତ —
 ରକ୍ତଲେଖୀ । ୨୨ । ରବେଲେଖବେଲେଖ — ପର ଶ୍ରୀକାନ୍ତେ, ଛିଦ୍ର, ଲେଖି;
 [ନିଜେ ପ୍ରଭୁଠାରେ ଅମେ ଧନୀ ବଡ଼ ହୋଇ ସର୍ବଦା ଥୁରୁ, ଅନ୍ୟ
 କିଏ କାହିଁକି ଅନୁଗ୍ରହର ପାତ୍ରହେବ ? ଏପରି ଅସହଣୀୟ ଭାବା-
 ଦନ୍ତ ରାସିସ ପ୍ରକୃତିକ] (୩) : — । ୨୩ । ଲଜାମ = ଘୋଡ଼ାର ବାଗ
 । ୨୪ । ଲପଡ଼ନ — ମୁହଁରେ । ୨୫ । ଲହରଣ୍ଡ = ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ । ୨୬ ।
 ଲାଡ଼ି — ହଲାଇ, ସ୍ଥାନାନ୍ତରକର । ୨୭ । ଲକ୍ଷ୍ମୀକ ଲଙ୍ଗନା — ଅଭିଧାନ
 ଭବସୁକ୍ତ ବା ଅଭିଳାଷ ବିନୟ ଜନିତ କଳଙ୍କ । ୨୮ । ~~ଲକ୍ଷ୍ମୀ~~ ଲୋଭି,
 ଲଭଇ । ୨୯ । ବହନେ — ବେଗେ । ୩୦ । ଲଭୁଅ ଲଳା = ମୋର
 ଭବ-ଲଳା ଶେଷକରଦିଅ; ମୋତେ ସଂସାରରେ ଅଭୁ ରଖ ନାହିଁ;
 ମରଣ ଘଟାଅ । ୩୧ । ଲେଲିହାନ ଲେହନେ — ସର୍ପ-ଦଂଶନ ଦ୍ଵାରା,
 ସଂପଦ ଦ୍ଵାରା କାମୁଡ଼ାଇ । ୩୨ । ଲାଡ଼େ — ଗୋଇଁଠା ପ୍ରହାର ଦ୍ଵାରା

। ୫ । ଲତ ଲତ—କୁଡ଼ିତାୟା; ଅନ୍ତ ନିସ୍ତେଜ ଅବସ୍ଥାପୟ । ୬ ।
 ଲେବର—କ୍ଳିନ୍ନ; ସନ୍ତା; ପେତପେଶୁ । ୭ । ଲୂତା—ବୁଢ଼ି ଅଣୀ;
 ମାଙ୍କଡ଼ସା । ୮ । ବର୍ତ୍ତ—ପତ୍ତ; ନ୍ୟାୟରେ । ୯ । ଲେବ—ସଂକୁଚିତ;
 ହୃଦୟକୁ ରହିତ (ବ) :— । ୧୦ । ବାମଦେବ !—ଶିବ ! । ୧୧ ।
 ହିସ୍-ହାମ-ମାନବେ—ବିଧାତା ପ୍ରଭବଲଲେକକୁ । ୧୨ । ବିଷାକ୍ତ—
 ଅରୁଚିକତ; ଅସୁଖକର । ୧୩ । ବୃନ୍ଦାବନ-ବନନା = ଦେବ ସେବା;
 ଦେବାରାଧନା । ୧୪ । ନବେ— । ୧୫ । [ନବେ ସଂଖ୍ୟକ
 ବୃନ୍ଦାବନ ବନନା ବିଷାକ୍ତ ଲଗେ] । ୧୬ । ବୃଷ ବୃତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ମୁଁ—ମୁଁ
 ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ବୃତ୍ତ ଅନୁସାରେ ବଢ଼ିଥିବାବ୍ୟକ୍ତି [ଖରା, ବର୍ଷା, ବତାସ,
 ଶୀତ ପ୍ରଭୃତି ଜନିତ ବାଧା ସହ ବୃକ୍ଷପରି ବଢ଼ିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ବର୍ଷା
 ଅଭାବହେଲେ ଧୂଳି ବୃକ୍ଷ ନମରି ଜୀବନଧାତୁ ଶକ୍ତିରଥାଏ; ସୁନଷ୍ଟ ବର୍ଷା-
 ହେଲେ କେବଳ ପାନକରିବାକୁ ପାଏ; ମୁଁ ଯେ ଟିକ୍ ସେହିପରି ପ୍ରଭୁ-
 ନିଗ୍ରହରେ ସନ୍ତୁପ୍ତ ହେଲେହେଁ ଜୀବନ ରଖୁପଡ଼ୁଛି] । ୧୭ । ବୃଷତଃ ତନ !
 —ହେ ବୃଷଧିଜୀବ ! (ଶିବ !) ଶତ ବାସ—ତ୍ୟକ୍ତ ବସନ ବା ତାଙ୍କୁ-
 ଚ୍ୟୁତ । ୧୮ । ବନାଏ—କରିଦେ । ୧୯ । ବୃହଦ୍ଦେବ ନ—ନଅଣ୍ଟା
 ସଂଖ୍ୟାରେ ବୃହତ୍ ବେଶାଘାତ । ୨୦ । ବିଗତ ବାସନା ମୁଁ—ମୁଁ ଲଭି-
 ଉକାଶ ଶୂନ୍ୟ ଅଟେ [କେବଳ ପାରଶ୍ରମିକ ପାଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଖଟିବା ସ୍ୱଭାବ-
 ବର ବ୍ୟକ୍ତି] । ୨୧ । ବିପଦ ବିପ୍ଳବିତ ନବଲ ନାମୁଁ—ମୋ' ନାମରୁ
 ବିପଦ ଦୂଷାଇଲ ନାହିଁ (ମୋତେ କେବଳ ଅସ୍ଥବ ବିପଦରେ ପକାଇ-
 ବାହେଉଛି) (ଶ :— । ୧ । ଶକ୍ତିଶୂନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ଶକ୍ତ ଶାନ୍ତିକା' =
 ଅକ୍ଷୟ ଅକ୍ଷୟ ଶିକ୍ଷକ ଟାକୁ ଖୁବ୍ ଅତି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଶାନ୍ତିକା (ଉପାଧିବେ-
 ପକ୍ଷେ) ଚିଲିଲି !! [ଶକ୍ତି—ଟାଣୁଆ] । ୨୨ । ଶତସହସ୍ର = ଅସଂଖ୍ୟ
 ଜନ ଦେହରୁ । ୨୩ । ଶୁଣେ ନାହିଁକା = ପ୍ରାଣ ଶୁଦ୍ଧିଲେପର ବୋଧହୁଏ
 [ନାହିଁକା—ନାହିଁ] । ୨୪ । ଶେ ବେନା = ଶୋଭାପାଉନାହିଁ । ୨୫

ମୋ' ସେ ଶାଠୀ = ମୋର ସେହି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉପାଧିତା । ୩ । ଶୁଭ୍ରା
 ନାଠୀ = ନାଟକା ଶୁଭ୍ରାୟତ୍ତନା; ପ୍ରାଣ ଶୁଭ୍ରାୟତ୍ତ ନା, ଥାଉ । ୪ ।
 ଶୋଷିଲ୍ଲ ଯିନା ସେ ମୋ' ଦାନା-ଦନାଟ୍ଟ = ସେ ଶାଟ୍ଟକା କେବଳ
 ମୋର ପୁଣ୍ୟ ଜୀବକା ପାଶଟ୍ଟ ନାଶକଲ୍ଲସିନା, ବହୁହୁଁତ ମୋର ଉପ-
 କାର କରନାହିଁ । ଉପାଧି ମିଳିବାଦନରୁ ମୁଁ ବହୁହୁଁ ଲଭିବାନ୍
 ହୋଇନାହିଁ ବରଂତ ସ୍ତବ୍ଧପ୍ରହୋଇ ଅସହ୍ୟ ଯାତନା ହୋଇକରିବାକୁ
 ପଡ଼ୁଅଛି । ୫ । ଶେଷେ = ଦାନା-ଦନାଟ୍ଟ ନାଶକଲ୍ଲ ବାଦ୍ ସର୍ବଶେଷକେ
 । ୫ । ଶିକାର ଶରେ = ଯେଉଁ କାଣ୍ଡରେ ଶିକାର କରାଯାଏ ଅର୍ଥାତ୍
 ଯେଉଁ ଥରେ ବନ୍ୟ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ବେଶକରାଯାଏ, ସେହି କାଣ୍ଡଦ୍ୱାରା
 । ୬ । ଶୀର୍ଷ-ଶାର୍ଦୂଳ କରେ = ଅଭବତ୍ତ ମହାବଳ ବାଦ୍-ହାତରେ
 । ୭ । ଶଶା ମୁଁ ସରେ — ମୁଁ ଶଶକ ରୂପୀ ଶୁଦ୍ରଜାତ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରାପ୍ତ-
 ହେବାକୁ ବସିଛି (ସ) : — । ୮ । ଶତ୍ର ଶତ୍ର ହୋଇ — ରସି ରସି;
 ଇଚ୍ଛାକରି କରି । ୯ । ଶତ୍ରାନନର = କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ । ୧୦ । ଶତ୍ରା-
 ନନଦ୍-ସତ୍ତ୍ୱ — କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱର ଉତ୍ତର । ୧୧ । ବାହିଲ୍ଲ =
 ଇଚ୍ଛାକରି । ୧୨ । ଶହ୍ଯଦ = ଛଅଟି ପଦ୍ମସ୍ତ୍ର (ଅତ୍ୟନ୍ତଦୂର ମାତ୍ର
 । ୧୩ । ଶହ୍ଯଦ-ଶୁଷ୍କ — ଭ୍ରମର ସ୍ୱରର ଚଞ୍ଚଳତା । ୧୪ । ପାଉଁଶା —
 ପ୍ରାପ୍ତ; ପ୍ରାପ୍ତି ଯୋଗ୍ୟତାସକାର । ୧୫ । ଶତୁର୍ଦ୍ଦିନ = 'ମୀନାସା, ସ୍ୟାମ୍ୟ,
 ନିମ୍ବାୟ ବେଦାନ୍ତ, ବୈଶେଷିକ ଏବଂ 'ପାଟଞ୍ଜଳ' ଏହି ଛଅଟି ବିଭି-
 ନରେ ଥିବା ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ 'ଶତୁର୍ଦ୍ଦିନ' କହନ୍ତି; ତହିଁରେ ଯେ
 ବ୍ୟକ୍ତିର ହୁଅନ୍ତି ସେ 'ଶତୁର୍ଦ୍ଦିନ ପଣ୍ଡିତ' । ୧୬ । ଶତ୍ରଙ୍ଗା ସକ୍ତ (ଶତ୍ରଙ୍ଗ-
 ଅସକ୍ତ — ଶତ୍ରଙ୍ଗାସକ୍ତ) [ବ୍ୟାକରଣ, ଛନ୍ଦ, ଜ୍ୟୋତିଷ, କଳ୍ପ, ଶିକ୍ଷା
 ଏବଂ 'ନିରୁକ୍ତି' ଏହି ଛଅଟି ବେଦର ଅଙ୍ଗକୁ 'ଶତ୍ରଙ୍ଗ' କୁହାଯାଏ
 ତହିଁରେ ଯେ ଅସକ୍ତ (ଅନୁରକ୍ତ) ସେ 'ଶତ୍ରଙ୍ଗାସକ୍ତ' ଶତ୍ରଙ୍ଗ
 ଶିକ୍ଷାଭିଜ୍ଞ । ୧୭ । ମଣ୍ଡିତ = ଶୋଭାଯୁକ୍ତ; ସ୍ୱନର (ସ) : — । ୧୮ ।

ସନ୍ତୋଳ ହେଲଣି—ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହେଲଣି । ୧ । ସବ୍ୟସାଚୀ—ଦେହରେ
 ଥିବା ସମସ୍ତ ସାମର୍ଥ୍ୟ । ୨ । ସନ୍ତପନ୍ତ—ସନ୍ତାପୟନ୍ତୁ; ଉତ୍ତପ୍ତ; ଦୁଃଖୀ-
 ରହୁତ । ୩ । ଅସକ୍ତି—ଅନୁରକ୍ତି; ଅଗ୍ରହ । ୪ । ସନ୍ତାପ-ନଦ—
 ଉଚ୍ଚିଷ୍ଟ ଦୁଃଖାଦକଳର ‘ନଦ’ ହରୁପ ହୋଇଅଛି ମୁଁ [‘ନଦ’ ଟାଏ
 ସାଧାରଣତଃ ପୂର୍ବରୁ ବାହାର ପଶ୍ଚିମାତମୁଖେ ଯାଇ ସିନ୍ଧୁସଙ୍ଗମ ଲଭ-
 କରେ; ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ପୂର୍ବରୁ ବାହାର ସ୍ବଦା ପଶ୍ଚିମାତମୁ-
 ଖରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଶେଷରେ ଅନନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ-ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗମ ଲଭ-
 କରୁଅଛି । ଏହିକ୍ରମାନ୍ ପ୍ରଭେଦ-‘ନଦ’ ହରିଶାଳ ନଳ ସ୍ତୋତ୍ର ଧାରଣ-
 କରି ଗଢ଼କରେ; ମୁଁ କିନ୍ତୁ ସୁବିଶାଳ ସନ୍ତାପ-ସ୍ରୋତ ଧାରଣକରି ଗଢ଼-
 କରୁଛି] । ୫ । ସନ୍ତାପ ଦେଲେ ହେଲେ ସନ୍ତାପନ-ଦ = ପୁଅ ହିଁ ଅ
 ଦେଇ ମୋର ‘ସନ୍ତାପନ-ଦ’ (ତାପ ଦାନକାଣ୍ଡ) ହେଲେ; କାରଣ
 ମୋ’ ସନ୍ତାପନମାନେ ମଧ୍ୟ ମୋ’ ଏ ଦୁଃଖସକଳର ଦିନେ ନା ଦିନେ
 ଉତ୍ତରାଧିକାଂଶ ହେବେ ହିଁନା !! । ୬ । ସାନ୍ତାପନା—ଅଭାସନା;
 ପ୍ରବୋଧ । ୭ । ସନାତନ ।—ଶିବ ! (ସନା—ସଦା ରବଃ = ‘ସନା-
 ତନଃ’—ଏ ସବୁବେଳେ ଅଛନ୍ତି, ଏଣୁ ଏ ‘ସନାତନ’) (ଦ) :—
 । ୮ । ହେୟ = ଭୁବ୍ଧ । ୯ । ହର—ହରିଶକର; ନିବାରଣକର (ହାନି)
 । ୧୦ । ହେଶ୍ରୀମାତ—କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ବଜାଇ (ମୋ’ କ୍ଷତି ଦର୍ଶନେ)
 । ୧୧ । ହୟ—ଦେହ; ଶରୀର । ୧୨ । ହାର = ମାଳା । ୧୩ । ମୂଲ୍ୟ
 ସେବକ; ମୂଲ ପାଇଁ ଖଟିବା ବ୍ୟକ୍ତି । ୧୪ । ହେମ = ସୁବର୍ଣ୍ଣ । ୧୫ ।
 ହିମାଳୟରୁ—‘ହିମାଳୟ’ ନାମକ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀରୁ [ସେ ପର୍ବତ-
 ଦେହରେ ଅନନ୍ତ ରତ୍ନ ପ୍ରଭବ ଗୁଣ ଅଛି; ସେଠାରେ ପ୍ରଭୁର ସୁବର୍ଣ୍ଣ
 ଥିବା ସାଗ୍ରବକ] । ୧୬ । ହୃଦୟ—ପ୍ରଭୁ । ୧୭ । ହୃଦୟରୁ = ଅଦେଶ-
 ବଳରେ; ଅଜ୍ଞାରେ । ୧୮ । ତା’ ହାତେ = ମୋ’ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନଦର୍ଶନେ ସେ
 ହେଶ୍ରୀମାତ ହାଲୁଅ ହେଲଣି ତା’ ହାତେ । ୧୯ । ଝରୁ = ଝରି, ଝର

ଶଦ୍ଦ କର ତରଳ ଅକାରରେ ଅସି ବୋହୋଇଯାଉ । (ସ) : —
 । ୧ । ସଣେ ଶଣେ — ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ । ୧ । ମରୁଁ — ଅଦାବ
 ସ୍ଥାନରୁ; ଦା'ରୁ । ୧ । ସରଇ — ପ୍ରବର । ୧ । ଶୀର — ଜଳ;
 ନିର୍ଦ୍ଦାସ; ପୁଜଘାଟି; ଲସା । ୨ । ଶୌର-ଶୋଭେ — ମୁଣ୍ଡନ, ବା
 ଝୁର ଦ୍ଵାରା ରମ୍ୟାଘର୍ଷି ଜନିତ କଷ୍ଟ ଦେବାକାରରେ । ୨ । ସତ
 ଶତ୍ତ = ଅଦାବପ୍ରାପ୍ତସ୍ଥାନର ଅସ୍ତବ ଚିତ୍ତ [ସତ = ଦାନ; ଅସ୍ତବର
 ଚିତ୍ତ] । ୨ । ଗଞ୍ଜର = ଅବଥାମୟ । ୩ । ଶୌଣୀରେ = ପୃଥ୍ଵୀରେ
 । ୩ । ଶୀଘ ପ୍ରାଣୀ = ଅବିଷ୍ଟନ ଜୀବ । ୩ । ଶତ ଶାଳନ ଶମ =
 ଦାନ ପରଦାର କରଣ ସମର୍ଥ । ୪ । ମୋମୟ = ଶାନ୍ତି ବା ନିରୁଦ୍ଧ;
 ଦାନକୁଶଳ । ୪ । ସେମସାଳନ ! = ହେ ମଙ୍ଗଳଦାୟକ ! । ୫ ।
 ଶୋଣିଧରଜା-ଧବ ! = ଶିବ ! (ଶୋଣି = ପୃଥ୍ଵୀ; ଶୋଣିଧର =
 ପଦ୍ମ; ଶୋଣିଧରଜା = ପାଦପ; ଶୋଣିଧରଜା-ଧବ = ଦେବ) । ୬ ।
 ଶମ = କ୍ଷମାକରବାଦେଉ (ଏ ଅଦୃଷ୍ଟସ୍ଥାନକୁ) ।

ସ ମ ପ୍ର

ଶ୍ରୀ ଅନାନ୍ଦ ରଘୁନାଥ ଚଉତିଶଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଶଙ୍କର ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ,
 ଅଟିକା । (ଚଉମ) ୧୯୩୧ ।

ଶୁଦ୍ଧିପତ୍ର ।

ପୃଷ୍ଠା	ପଂକ୍ତି	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
୯	୨	(ଘର କରଣା-) (ଘର କରଣା ଘଣା)	
୯	୧୩	ଜାଣିବା	ଜାଣିବା
୨୨	୨୩	ଗୃହ୍ୟ	ଗୃହ
୨୪	୨	ତାରୁଣ୍ୟ	ତାରୁଣ୍ୟ
୨୭	୧୮	ମାରଣ ମାର୍ଗ	ମାରଣ
୨୭	୨୧	ସୋଗିନୀ	ସୋଗିନୀ
୨୮	୯	ବଶାରୁ	ବଶରୁ
୨୮	୨୦	ପିଲି	ଲିପି
୩୧	୮	ସ୍ତୋତ୍ର	ସ୍ତୋତ୍ର

ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଭୂପାଦେୟ ବହୁମାନ ପ୍ରଣେତାଙ୍କ ନିକଟରେ ବିକୟାର୍ଥେ

ବିଦ୍ୟମାନ :—

‘ଶୁଦ୍ଧ-ମିଶ୍ର’ (ପ୍ରଥମଭାଗ) ଟଙ୍କାଟାକୁ ଖଣ୍ଡି ମାତ୍ର ।
[ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଖନ୍ତୁ :— ଏହା କେବଳ ‘ଶୁଦ୍ଧ-ମିଶ୍ର’
ନୁହେଁ; ଲୋକମିଶ୍ର ଅଟେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟକ୍ତି
ପଢ଼ିବା ସମୁଚିତ । ଅନ୍ୟଭାଗମାନ ପଢ଼ିବା ନିମିତ୍ତ
ମୁଁ ସଚ୍ଚଷ୍ଟ ନୟନ” ।

ବ୍ୟାଘ୍ରପଟ୍ଟଣ ।
ତା. ୧୫-୪-୩୧

}

ମୁଦ୍ରା : ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମଦେବ ନମ୍ବି

‘ଭଜନା ହାର’ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଛ’ପଇସା ମାତ୍ର । ଏହା ଏକ
ଭୂପାଦେୟ ହରିଭକ୍ତି ରସାମୃତ, ସୁଲଳିତ ଛନ୍ଦ ଗର୍ଭିତ ପୁସ୍ତିକା ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର କବିବନ୍ଧୁ
ଶିକ୍ଷକ ଧରକୋଟି, (ଗଞ୍ଜାମ) ।